

Senter for forskning på
**sivilsamfunn &
frivillig sektor**

Hva gjør terroren med oss som sivilsamfunn?

Dag Wollebæk, Bernard Enjolras,
Kari Steen-Johnsen og Guro Ødegård

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Oslo/Bergen 2011

© Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor 2011

Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor
Co/Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 Oslo
www.sivilsamfunn.no

Notatet er finansiert gjennom prosjektet «Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor». Senteret er et samarbeidsprosjekt mellom Uni Rokkansenteret og Institutt for samfunnsforskning.

Innhold

Innhold	3
Forord	5
1. Innledning.....	7
2. Tillit	9
3. Mobilisering i sosiale medier.....	31
Bruk av ulike medier i forbindelse med hendelsene	32
Mobilisering og sosiale medier i forbindelse med rosetogene	40
The usual suspects?.....	44
Endrer sosiale medier sivilsamfunnsmobilisering?	47
4. Sivilt og politisk engasjement.....	51
Organisasjonsdeltakelse	52
Politisk deltakelse og interesse	57
Politisk diskusjon	68
Syn på innvandringspolitiske saker	70
Syn på Internettovervåkning	71
5. Oppsummering	73
Økt tillit.....	73
Mobilisering via sosiale medier	74
Moderat økt politisk mobilisering.....	74
Styrket sivilsamfunn?	75
Litteratur	77

Forord

Terrorhendelsene som har rammet Norge den 22. juli har sjokkert oss alle. Hendelsene kaller på refleksjon, debatt og ettertanke. Dette notatet har som mål å gi et bidrag til den offentlige samtalen. Dataene som danner grunnlag for rapporten springer ut av pågående forskning ved Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, samt et NFR-finansiert prosjekt med tittelen «Social media and the new public sphere – consequences for democracy and citizenship».

Vi håper at vår analyse av disse dataene kan bidra til innsikt i noen av de umiddelbare samfunnsmessige ettervirkningene av terrorhendelsene, først og fremst knyttet til tillit, mobilisering gjennom sosiale medier og sivil og politisk engasjement.

Dag Wollebæk, Bernard Enjolras, Kari Steen Johnsen, Guro Ødegård

Oslo, august 2011

Innledning

22. juli 2011 ble Norge rammet av et terrorangrep som rystet en hel nasjon. I disse tider, få uker etter disse grusomme hendelsene, har vi valgt å bruke samfunnsforskningens verktøy for å belyse noen av terrorangrepenes samfunnsmessige ettervirkninger.

Det har blitt understreket av terroren var rettet mot demokratiet og mot det politiske systemet. Men terroren var like mye rettet mot sivilsamfunnet: mot det åpne samfunnet vi setter pris på og mot en ungdomspolitisk organisasjon. Samtidig har sivilsamfunnet mobilisert kraftig for å uttrykke sorg og samhørighet, og for å støtte demokratiske verdier.

I dette notatet spør vi: «Hva gjør terroren med oss som sivilsamfunn?»

For å besvare dette spørsmålet mobiliserer vi data som ble samlet inn før og etter terrorhendelsene. I mars og april 2011 gjennomførte vi en befolkningsundersøkelse om bruk av sosiale medier, tillit, og sivil og politisk engasjement. Deler av den samme undersøkelsen ble gjentatt i begynnelsen av august. Vårt datamateriale gir oss dermed mulighet til å sammenlikne befolkningens holdninger og atferd før og etter terrorhendelsene.

Vårt datamateriale består av to deler. Den første delen er et representativt utvalg internettbrukere i mars/april 2011 og et representativt utvalg av internettbrukere i august 2011. Den andre delen er et panel av brukere av sosiale medier, der de samme individene har blitt intervjuet på to tidspunkter: en gang i mars/april 2011 og en gang i august 2011.

Datamaterialet har blitt innhentet gjennom en webbasert spørreundersøkelse blant et utvalg på 5000 personer som bruker sosiale medier minimum 2 ganger i uken – såkalte aktive sosiale mediebrukere. I tillegg kan disse 5000 sammenliknes med et landsrepresentativt befolkningsutvalg av Internettbrukere på 1000 respondenter, uavhengig av hvor ofte de bruker sosiale medier. Dette utvalget er representativt for den delen av den norske befolkningen i alderen 16–79 år som bruker Internett i større eller mindre grad, det vil si *internettbefolkningen*.

I begynnelsen av august (den andre uken i august) ble 2000 respondenter blant de 5000 som ble intervjuet i vår intervjuet på nytt. På denne måten danner de et panel av 2000 respondenter med to tidspunkter. I tillegg ble et

nytt representativt utvalg av Internettbefolkningen trukket og intervjuet på samme tid.

Det er TNS Gallup som har stått for den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. TNS Gallup har opparbeidet et internettpanel med over 51.000 medlemmer som gir grunnlag for å trekke representative utvalg av internettbefolkningen. I dette ligger det en avgrensning, ved at prosjektet kun fokuserer på den del av befolkningen som bruker Internett. Gitt det faktum at en veldig stor andel av den norske befolkningen både har tilgang til Internett og bruker det ganske ofte, kan man likevel anta at det i praksis ikke er stor forskjell mellom internettbefolkningen og befolkningen i alminnelighet.¹

Datamaterialet gir dermed et grunnlag for å analysere endringene i holdninger og atferd som følge av terrorhandlingene. Datamaterialet gir grunnlag for analysen av to typer endringer: endringer i de to representative utvalgene i mai og i august 2011, og endringer i panelet (hvor de samme respondenter svare på spørsmål på to ulike tidspunkter).

Resultatene vi presenterer har selvsagt en begersenset validitet som må sees i sammenheng med tidsrommet for datainnsamlingen. Vi fanger endringer i opinionen kort tid etter hendelsene, og det er vanskelig å forutsi hvilke varige ettervirkninger vil 22. juli ha på lengre sikt.

Vi skal se nærmere på tre dimensjoner av holdninger og atferd med relevans for sivilsamfunnet:

Tillit: i hvilken grad og i hvilken retning har terrorhandlingene påvirket tilliten mellom mennesker og tilliten til institusjoner?

Sosiale mediers rolle: hvilken betydning har sosiale medier hatt for den spontane mobiliseringen som kjennetegnet dagene etter terrorangrepene?

Politisk engasjement: i hvilken grad har terrorhandlingene bidratt til økt politisk interesse og mobilisering?

---

1. 93 prosent av den norske befolkningen i alderen 16–74 år har brukt Internett de siste tre måneder og 81 prosent har brukt Internett hver dag eller nesten hver dag (Statistisk sentralbyrå 2010).

Tillit

De siste tiårene har forskere fra en rekke disipliner fått øynene opp for tillitens betydning. Økonomer har argumentert for at tillit reduserer transaksjonskostnader, for eksempel i forbindelse med kontroll og formalisering. Andre igjen har påpekt at tillit ofte er nødvendig for å unngå såkalte sosiale feller – der man handler ut fra kortsiktig egeninteresse ut fra en forventning om at alle andre gjør det samme, noe som i det lange løp fører til at alle får det verre. Tillitsfulle samfunn står dermed bedre rustet til å oppnå økonomisk vekst, vellykket samarbeid om problemløsning og levedyktige demokrati.

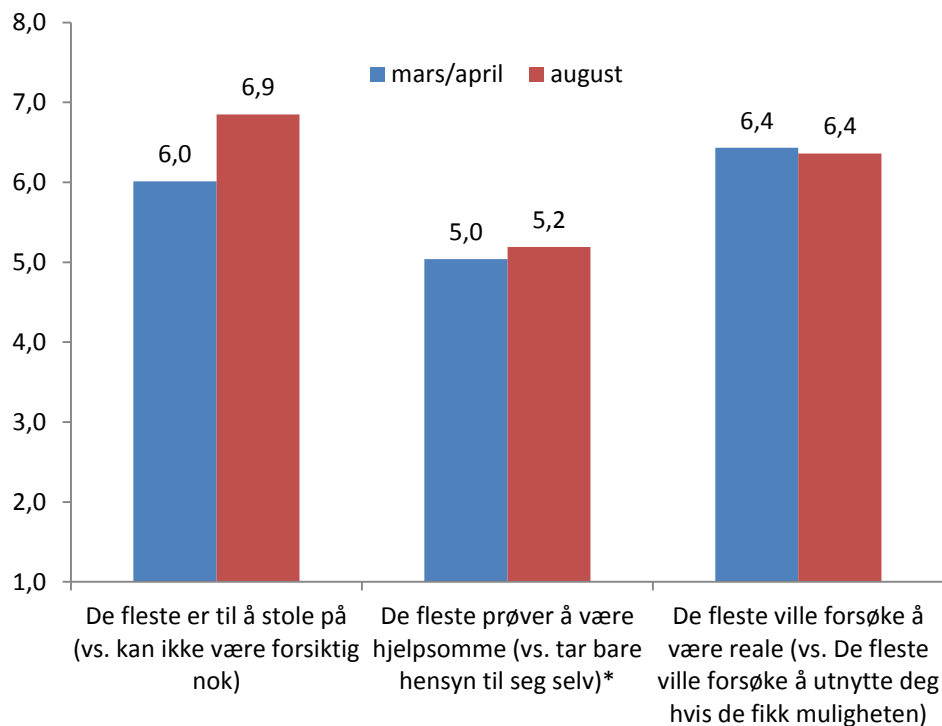
Alt dette er bivirkninger av tillit. Men for den enkelte av oss har tilliten mer basale funksjoner. Tillit er både det som holder oss sammen som samfunn og det som gir oss mulighet til å bevege og utfolde oss i samspill med andre mennesker med få hemmende forholdsregler. Slik er mellommenneskelig tillit nødvendig for både tilhørighet og fellesskap på den ene siden og uavhengighet og frihet på den andre.

En rekke kryssnasjonale undersøkelser har vist at nivået for tillit mellom mennesker er høyere i Norge og de andre nordiske landene enn i Europa for øvrig. Dette gjelder på en lang rekke mål – fra de nære relasjonene til familie, venner, kolleger, naboer og landsmenn, til personer av annen nasjonalitet eller religion, fremmede man ikke har møtt før og mennesker i sin alminnelighet. Når det gjelder den generaliserte tilliten – tillit til mennesker i sin alminnelighet – finnes datakilder tilbake i tid som viser at nivået har økt de siste 15-20 årene i Norge og Norden, mens utviklingen har vært mer varierende i Vest-Europa, noe negativ i Sør- og Øst-Europa og svært negativ i USA (Wollebæk 2011). Også når det gjelder tillit til institusjoner, som politi, rettsvesen og politiske institusjoner, er nivået høyere i Norge og Norden enn i Vesten for øvrig.

Forklaringene på Norge som høytillitssamfunn er sammensatte og for omfattende til å gå inn i her. Den historisk sett store graden av likhet, både kulturelt og økonomisk, har trolig spilt en viktig rolle, det samme har kulturarven fra protestantismen og en gradvis demokratisering basert på fredelig massemobilisering som etterlot seg et sterkt sivilsamfunn. Et annet

viktig element, som enkelte har vært opptatt av i debatten hos oss, er at Norge har vært en fredelig utkant i Europa som i liten grad har blitt konfrontert med det som er vondt og vanskelig i verden. Forfatter Nina Witoszek har med utgangspunkt i dette resonnementet karakterisert Norden som et «godtroenhetens museum».²

Figur 1: Generalisert tillit, syn på hjelpsomhet og ærlighet. Gjennomsnitt skalaer 1-10, representativt befolkningsutvalg.

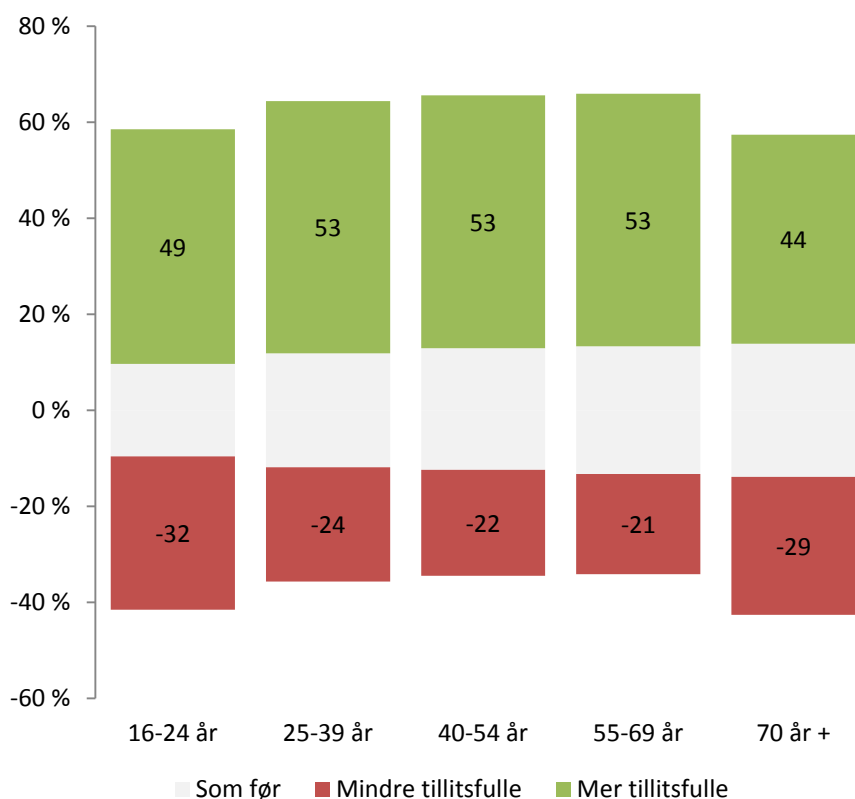
Hvis dette er grunnlaget for det høye tillitsnivået i Norge, bør man forvente at en så brutal konfrontasjon med en voldelig verden som terrorhandlingene representerer hadde hatt en svært negativ innvirkning på tilliten mellom mennesker. Figur 1 viser imidlertid at dette ikke har skjedd. Når respondentene blir bedt om å plassere seg på en skala fra 1 til 10, der 1 er «Man kan ikke være forsiktig nok» og 10 er «De fleste mennesker er til å

2. Vårt Land, 8. februar 2011.

stole på», plasserer befolkningen seg nesten ett helt poeng lengre i retning av at de fleste er til å stole på i august enn de gjorde i månedsskiftet mars/april. Dette er et svært kraftig utslag, særlig tatt i betraktning at generalisert tillit ofte «setter seg» i barndom og tidlige ungdomsår og holder seg relativt stabil gjennom livsløpet (Uslaner 2002). Befolkningens vurdering av andre menneskers hjelpsomhet, og hvorvidt andre ville utnytte deg hvis de fikk muligheten, har imidlertid ikke endret seg.

Panelet gir oss mulighet til å si noe om hvem som nå uttrykker større eller mindre tillit sammenliknet med for et knapt halvår siden. Totalt sett plasserer 52 % seg nå nærmere alternativet «de fleste er til å stole på» nå. 25 % plasserer seg på samme punkt på skalaen, mens 23 % har blitt mindre tillitsfulle.

Figur 2: Endring i generalisert tillit, etter alder. Panel.

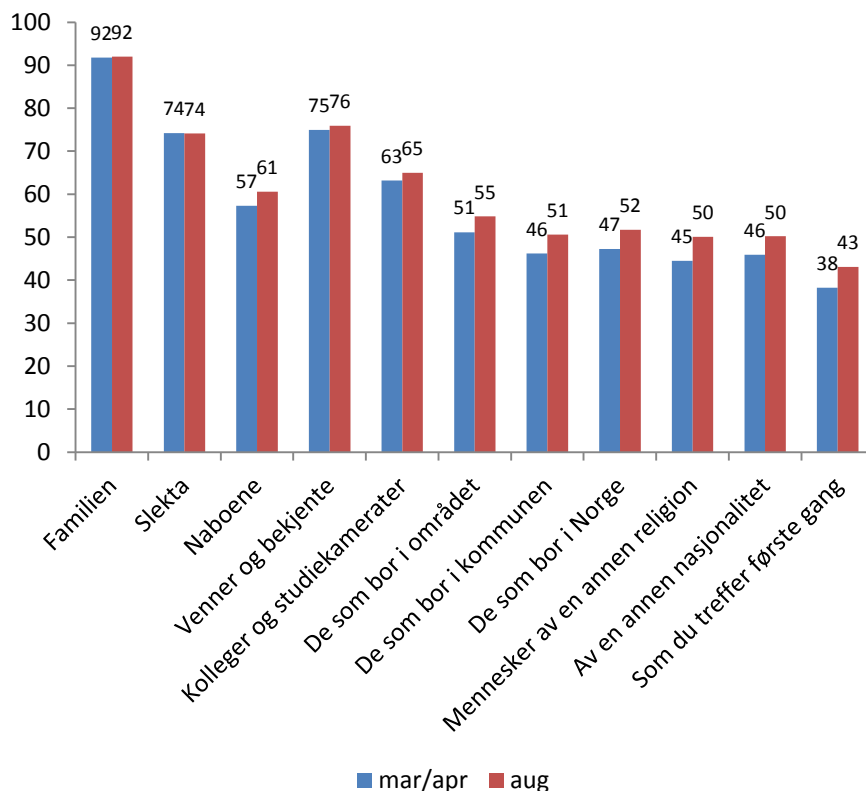

Som nevnt ovenfor er opplevelser i ungdomsårene av spesiell betydning for utviklingen av grunnleggende verdistrukturer. I tillegg var terrorhandlingene spesifikt rettet mot ungdom som gruppe. Man kan derfor forvente at hendelsene 22. juli har påvirket ungdom, der disse strukturene i mindre grad har «satt seg», sterkere enn tilfellet er for eldre generasjoner. Figur 2 viser at dette er tilfelle. Det er en større andel av ungdom som har endret plassering på tillitsskalaen etter 22. juli enn blant de eldre generasjonene. Nesten like mange som i eldre alderskutt har blitt mer tillitsfulle, men samtidig er det en større andel i ungdomsgruppa som har blitt mer skeptisk til andre mennesker. Totalt sett har tillitsnivået økt mest blant voksne og middelaldrende, mens vi også finner en svakere økning blant de eldste.

Det er for tidlig å konkludere om dette er varige endringer eller ikke. Svarene kan i noen grad bære preg av et sterkt ønske om å demonstrere at vi ikke vil la terroren lykkes i å skape frykt, mistro og tilbaketrekking. Selv om de dramatiske hendelsene har rystet og påvirket en hel befolkning, er det likevel grunn til å forvente at terrorhandlingene har vært en enda mer skjellsettende opplevelse for ungdom, og at terrorhandlingene kan sette varige spor også i holdningen til andre mennesker i 22. juli-generasjonen.

Det er ikke signifikante forskjeller i tillitsnivå mellom personer med ulik partitilhørighet, partipreferanse eller syn på innvandringsspørsmål. Det ser heller ikke ut til å være slik at de som er mer bekymret for terrorangrep i nær framtid har blitt mer mistroiske.

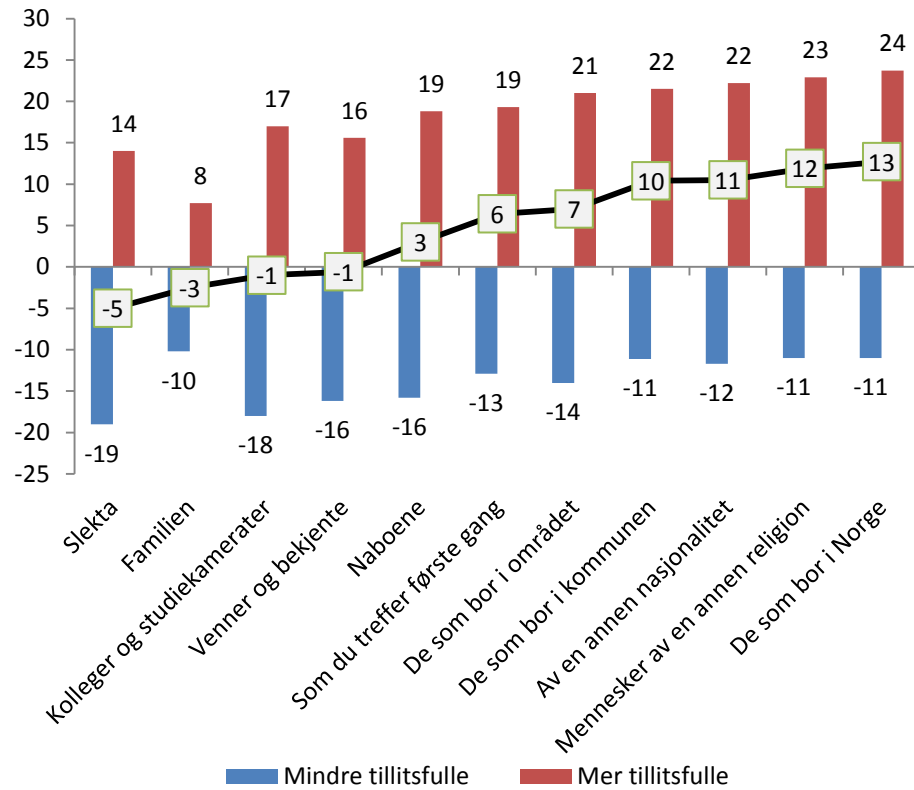
Figur 3: Tillit til ulike grupper. Gjennomsnittsverdier på 4-punktsskalaer omkodet til 0-100-skalaer. Befolkningsutvalget.

Hvordan ser bildet ut om vi beveger oss fra abstrakte størrelser om «mennesker i sin alminnelighet» til mer konkret definerte personer og grupper? Figur 3 viser at nordmenn (i likhet med det vi finner i samtlige andre land der det finnes sammenliknbare data (Wollebæk 2011)) har hatt og fortsatt har størst tillit til de nære relasjonene. Dette gjelder familien, venner og bekjente og slekta. Noe etter følger sekundære relasjoner som kolleger og studiekamerater, etterfulgt av andre mennesker i lokalsamfunnet – naboer og de som bor i nærheten. De mer abstrakte formene for tillit, der man kjenner en lavere andel av personene det spørres om, har noe mindre oppslutning. Likevel er det komparativt sett svært høye verdier også på spørsmål om man stoler på andre nordmenn, mennesker av en annen religion eller nasjonalitet, eller mennesker man møter første gang. Figur 3 viser at tilliten har økt eller er stabil med hensyn til alle grupper som er nevnt. Figur 4 tydeliggjør mønstrene i endringene i tillit til ulike grupper ved å se på hvem vi uttrykker endret tillit

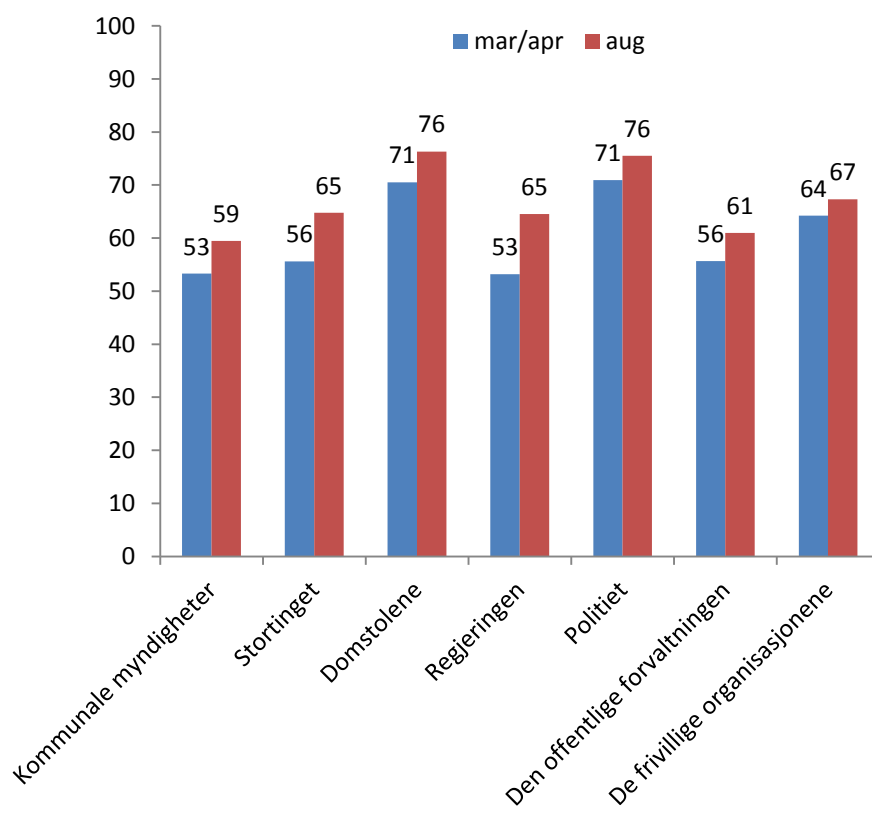
til i august sammenliknet med før hendelsene. De røde søylene viser andelen som uttrykker økt tillit til en gruppe, mens de blå søylene viser andelen som uttrykker mindre tillit nå enn for noen måneder siden. Kurven som går gjennom figuren viser balansen mellom de som viser mer og mindre tillit til ulike grupper, altså nettoøkningen i tillitsnivået til gruppen det er snakk om.

Figur 4: Endring i tillit til ulike grupper. Panel.

Figuren viser at hendelsene som man kunne forvente ikke har påvirket tilliten til personer man kjenner svært eller nokså godt. Tilliten til slekta, familien, kolleger og studiekamerater, venner og bekjente og naboene er omtrent den samme som den var for noen år siden. Derimot er det en klar økning i tilliten til grupper der man oftest ikke kjenner alle personlig. Folk uttrykker økt tillit til de som bor i samme lokalsamfunn. Vi finner en sterkt økende tillit til andre nordmenn, som kan sees i sammenheng med den nasjonale mobiliseringen for fellesskap og åpenhet etter terroren. Ved siden av økt tillit til andre nordmenn, finner vi den sterkeste økning i de mest «krevende» tillitsformene, nemlig tillit til mennesker som er ulike oss selv på sentrale kjennetegn, nemlig nasjonalitet og religion. Endringene er konsistente uavhengig av alder, partitilhørighet og geografi.

Figur 5: Tillit til institusjoner. Gjennomsnittsverdier på 4-punktsskalaer omkodet til 0-100-skalaer. Befolkningsutvalget.

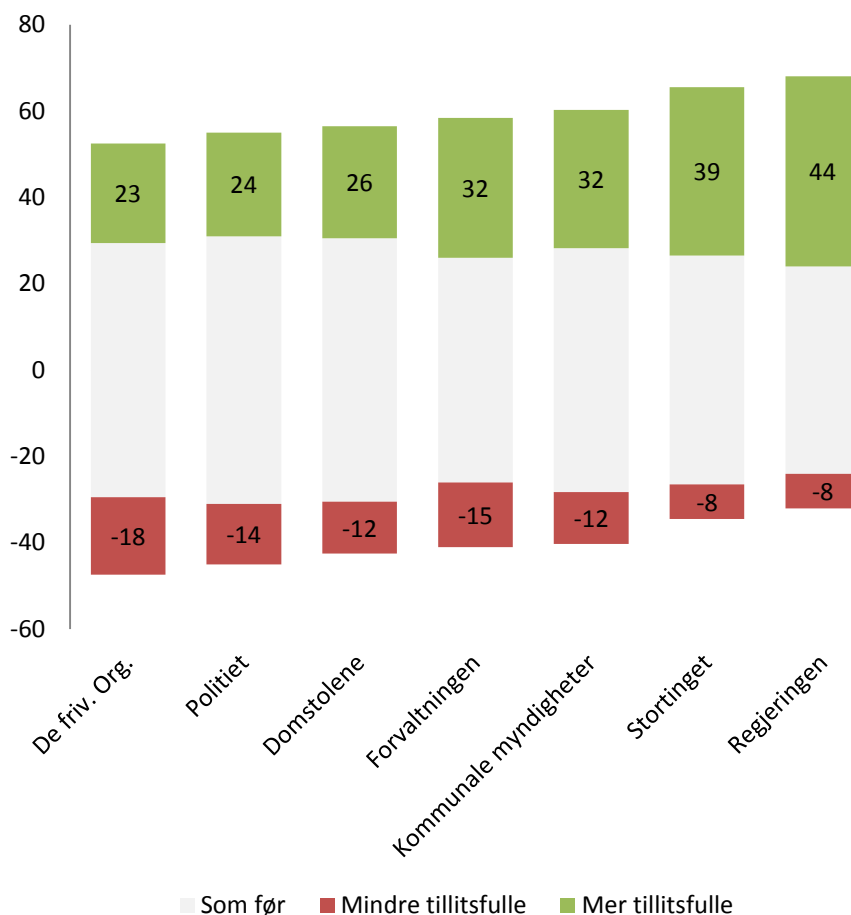
I Norge henger tillit til andre mennesker tett sammen med tillit til institusjoner (Wollebæk 2011). Selv om mange er kritiske til politikere i Norge, er det norske systemet likevel preget av en større grad av statsvennlighet enn det vi finner utenfor Norden. Staten og det politiske systemet betraktes i mindre grad som en motstander eller trussel, og i større grad som en forlengelse av samfunnet.

Den første tiden etter terrorangrepene var preget av stor grad av samling rundt den øverste politiske ledelsen, som har fått mye ros for håndteringen av samlende opptreden under krisen. Dette har trolig vært svært viktig for de positive funnene med hensyn til tillit mellom mennesker som er rapportert ovenfor. Reaksjonene med hensyn til samfunnsinstitusjonenes håndtering av terrorangrepene har imidlertid ennå ikke spilt seg ferdig ut. Det er økende politisk uenighet rundt sammenhengen mellom radikale politiske ytringer og terrorhandlingene, og hvilke konsekvenser hendelsene bør ha for den politiske debatten. Det er også tiltakende kritikk mot politiets responstid og strategiske valg 22. juli.

Dataene er altså samlet inn i en periode der kritikk og motsetninger begynte å komme til overflaten, og er nok følsomme for stemningsskifter i befolkningen etter hvert som debattklimaet naturlig nok endrer seg med større avstand til hendelsene. Foreløpig tyder imidlertid funnene entydig på økende tillit (Figur 5). Endringene er mest positive for Stortinget og Regjeringen, som tidligere ble møtt med en mer kritisk holdning. Det er også klart økende tillit til domstolene, kommunale myndigheter og forvaltningen, mens endringen for politiets del er noe mer moderat. Dette må trolig sees i sammenheng med et svært høyt utgangsnivå for tillit, samt den tiltakende kritikken mot politiet den siste tiden. Det er likevel ingen tendens til at personene som har svart i siste fase av undersøkelsen har vært mer kritisk til politiet enn de som har svart tidlig.

Figur 6: Endring i tillit til institusjoner. Prosent. Panel.

Paneldataene (Figur 6) bekrefter tendensene fra befolkningsutvalget. Hele 44 prosent uttrykker økt tillit til Regjeringen, mens 8 prosent uttrykker mindre tillit. Tallene er nesten like høye for Stortingets del. Økningen er minst for de frivillige organisasjonene, som i utgangspunktet nyter stor tillit og heller ikke har spilt en like sentral rolle i tiden etter 22. juli som de andre institusjonene. Selv om politiet har blitt kritisert den senere tiden, uttrykker likevel 24 prosent i panelet økt tillit til politiet, mot 14 prosent som er mindre tillitsfulle.

Økningen i tilliten til ulike institusjoner er like stor i alle aldersgrupper og over hele landet. Velgere innen alle partier uttrykker også økt tillit til Regjeringen. For eksempel gir 39 % av Fremskrittspartiets velgere uttrykk for større tillit nå enn i mars/april, mens 10 % uttrykker mindre tillit (N=231). Også personer som ved forrige undersøkelse sa at de ikke ville ha stemt hvis

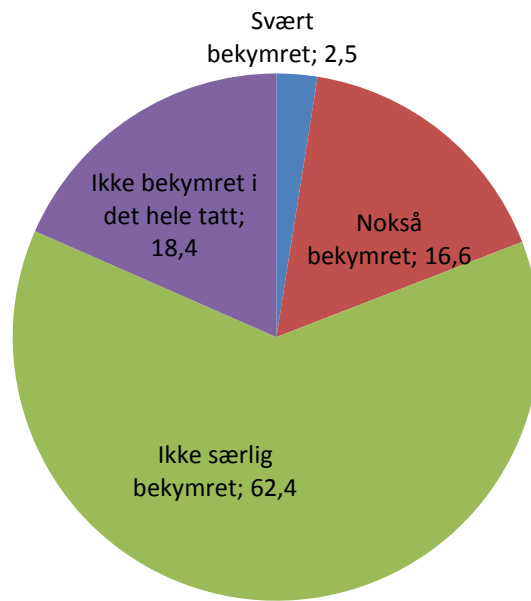
det var valg i morgen, uttrykker betydelig større tillit til Regjeringen (48 % mer tillit, 5 % mindre tillit (N=79)).

Befolkningens holdninger har vist seg til å endre seg kraftig i etterkant av et terrorangrep. I USA, bare 1 prosent av respondenter nevnte terrorisme som det meste viktige problemet i meningsmålinger mellom 1995 og 9/11 2001. Etter 9/11, var 23 prosent av amerikaner veldig bekymret og 33 prosent bekymret i en meningsmåling utført den 11. september 2001. Senere, i september 2002, var 8 prosent av amerikanere veldig bekymret og 30 prosent bekymret. Dette viser at de langsiktige ettervirkningene i opinionen av slike terrorhendelser er noenlunde mindre enn de kortsiktige ettervirkningene, selv om terroren har lagt langsiktige avtrykk i det amerikanske samfunnet. I 2010 var 9 prosent av amerikanere fortsatt veldig bekymret og 33 prosent bekymret (Allouche & Lind, 2010).

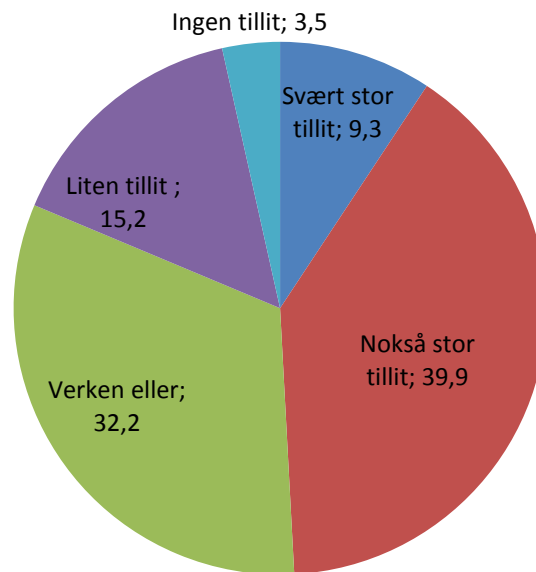
Terrorhandlingene som det norske samfunnet har vært utsatt for kan etterfølges av endringer i befolknings oppfattelse av risiko, økt redsel for terrorhandlinger, og dermed endringer i politiske holdninger og preferanser i retning av økte sikkerhets- og kontrolltiltak. Samtidig, kan oppfattelser av konfliktnivå usikkerhet og frykt bli mer utbredt.

Figur 7 viser at bekymring for nye terrorangrep er ikke utbredt i befolkning. 19, 4 prosent av respondenter i befolkningsutvalget er svært bekymret eller nokså bekymret. Til sammenlikning, rett etter Oklahoma-bombingen i USA oppga 38 prosent å være svært bekymret og 40 prosent litt bekymret (kontra 2.5 og 16.6 prosent her). Grunnen til at få er bekymret etter terrorangrepene kan være knyttet til måten både det samlede politiske Norge og medier har håndtert katastrofen i de nærmeste timene og dagen etter angrepene.

Figur 7: Hvor bekymret er du for nye terrorangrep i Norge i nær framtid?
Prosent. Befolkningsutvalg.

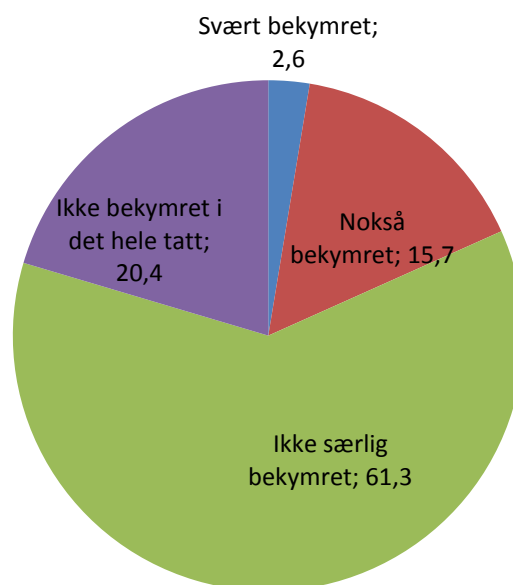

Figur 8: *Hvor stor tillit har du til at myndighetene klarer å forhindre nye, store terrorangrep? Prosent. Befolkningsutvalg.*

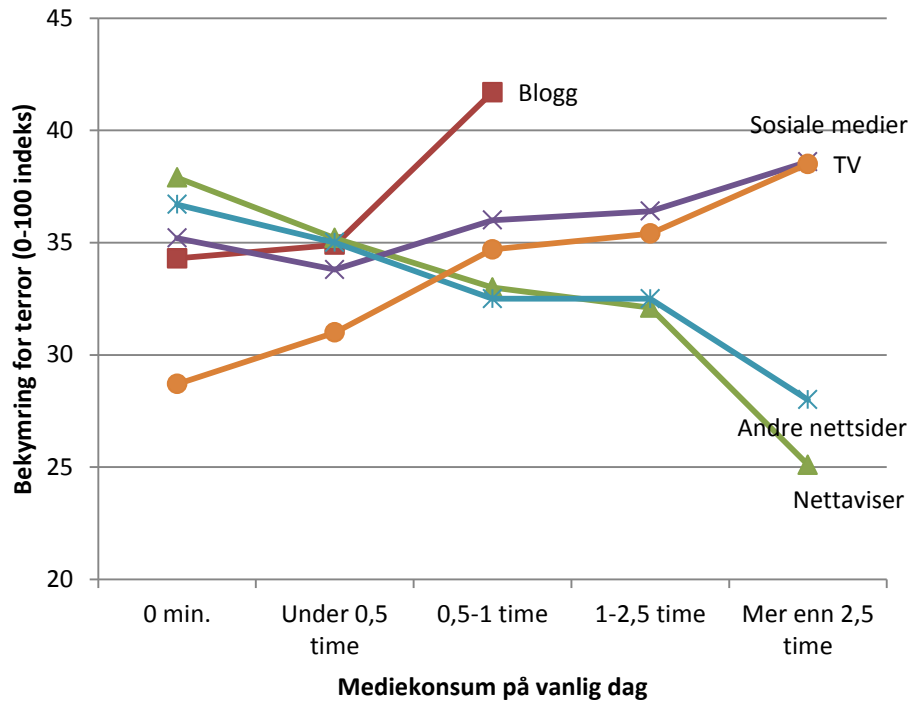
Figur 8. som er basert på befolkningsutvalg, (N=950) viser at få respondenter har liten tillit til myndighetenes evne til å håndtere terror etter hendelsene, men mange er nokså reserverte. Etter Oklahoma svarte 45 prosent at myndighetene ville klare å forhindre terror, 46 prosent at det ikke var mulig for myndighetene å forhindre terrorangrep. Balansen mer i favør av tillit til myndighetene i Norge. Der også kan myndighetenes håndtering av situasjon samt den stabile høye institusjonelle tilliten som karakteriserer det norske samfunn være deler av forklaringen til at de fleste stoler på myndighetenes evne til forhindre nye terrorangrep.

Figur 9: I hvilken grad er du bekymret for at framtidige terrorhandlinger skal ramme deg, din familie eller vennene dine? Prosent. Befolkningsutvalg.

Figur 9. (basert på befolkningsutvalg -N=950) viser at bekymringen for å selv bli offer for terror er omtrent på nivå med den mer abstrakte bekymringen for nye terrorangrep. Her var det tilsvarende tallet etter Oklahoma 25 prosent, altså ikke så mye høyere enn her. Der var det en klar forskjell mellom abstrakt og konkret redsel for terror, mens hos oss er forskjellen mindre. Dette kan ha sammenheng med forbrytelsens art – at den var målrettet nettopp mot de personene man er aller mest redd for å miste, barn og unge. Bekymringen for å bli rammet av terror er likevel relativt liten.

Figur 10: Bekymring for terror (indeks 0-100), etter mediekonsum på vanlig dag. Prosent. Befolkningsutvalg og panel kombinert.

Figur 10. viser forholdet mellom bekymringsindeks og tiden brukt daglig på ulike medieplattformer. Bekymringsindeksen er laget av spørsmålene om «man er bekymret for nye angrep» og om «man er redd for selv å bli utsatt for angrep». Figuren viser en klar og signifikant relasjon med omfang av TV-bruk og bekymring. Relasjonen er noe svakere, men også signifikant mht. sosiale medier. Begge sammenhengene holder når kontrollert for alder. Når det gjelder blogg, fører høyt konsum også til en signifikant effekt på bekymring.

Retningen på kausaliteten er imidlertid uavklart: Ser man mer TV/bruker sosiale medier fordi man er bekymret, eller blir man bekymret av mediekonsum? Det viser seg likevel at også TV-konsum og bruk av sosiale medier før 22/7 har en signifikant effekt på bekymring nå.

Tabell 1: Om du sammenlikner Norge i dag med situasjonen før 22. juli-angrepene, vil du si at samfunnet er preget av mer eller mindre... Prosent og gjennomsnitt skala 1-5.

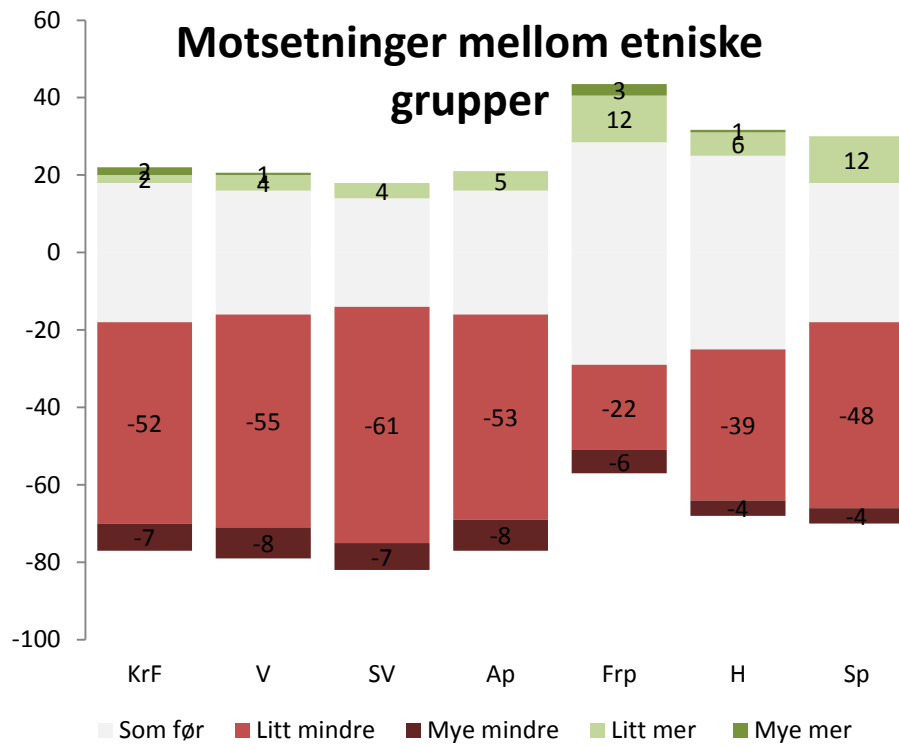
	Mye mindre	Litt mindre	Som før	Litt mer	Mye mer	Snitt (1-5)
Motsetninger mellom etniske grupper	6	43	43	7	0,6	2,53
Samhold og fellesskap	0,6	0,7	20	58	21	3,97
Mulighet til å si offentlig hva man mener	9	19	55	15	2	2,82
Trygghet	2	24	60	12	2	2,86
Frykt	0,7	5	47	45	3	3,44

Basert på befolkningsutvalget (ikke klare forskjeller ift. panelet). N=947

Tabell 1. viser nokså klare politiske forskjeller i synet på flere av spørsmål som relateres til terrorhandlingenes mulige effekter på holdninger som etniske konflikter, samhold, ytringsfrihet, trygghet og frykt. Fremskrittspartiets velgere skiller seg ut med en lavere vurdering av samhold og fellesskap, av at konfliktene mellom etniske grupper ikke har blitt mindre, og at mulighetene til å si offentlig hva man mener er mindre enn før. Når det gjelder trygghet og frykt er det ikke forskjeller mellom partiene.

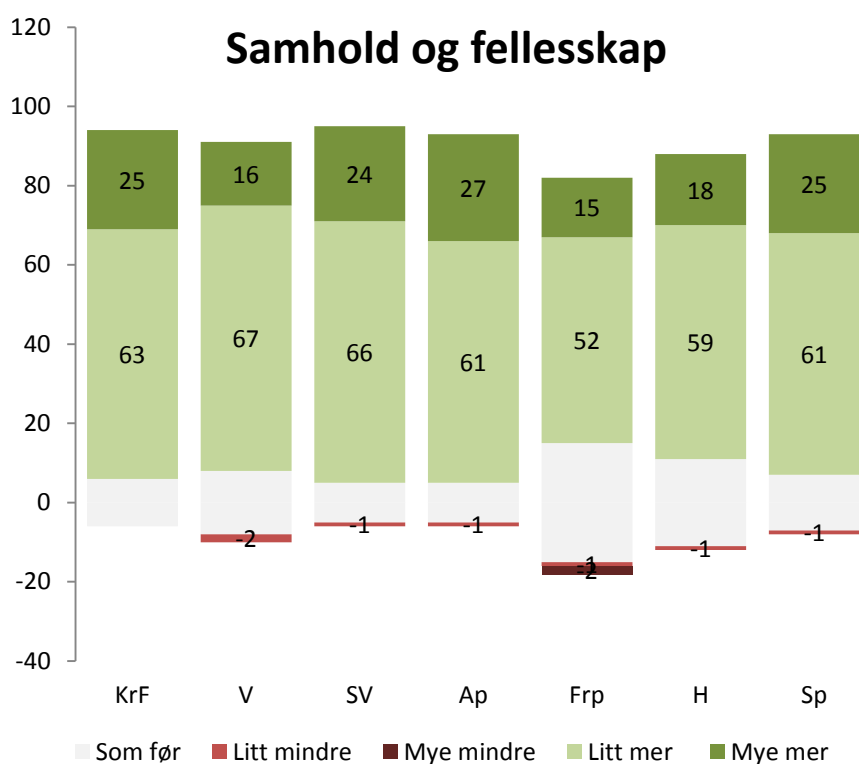
Figurene 11 til 15 illustrerer tabell 1. Fremskrittspartiets velgernes profil skiller seg tydelig ut med en større andel som tror på negative ettervirkninger av terrorhandlingene og en mindre andel som tror på positive konsekvenser. Det virker som om Fremskrittspartiets velgere har disposisjoner (et syn på samfunnet) og holdninger som skiller seg tydelig fra tilhengere av andre partier, både når det gjelder motsetninger mellom ulike etniske grupper, men også når det gjelder hvor trygt de opplever det norske fellesskapet.. Generelt sett er velgere fra den venstre siden av norsk politikk mer optimistiske i sine vurderinger av ettervirkninger enn velgere fra den høyre siden.

Figur 11: Mer eller mindre motsetninger mellom etniske grupper, etter partipreferanse. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

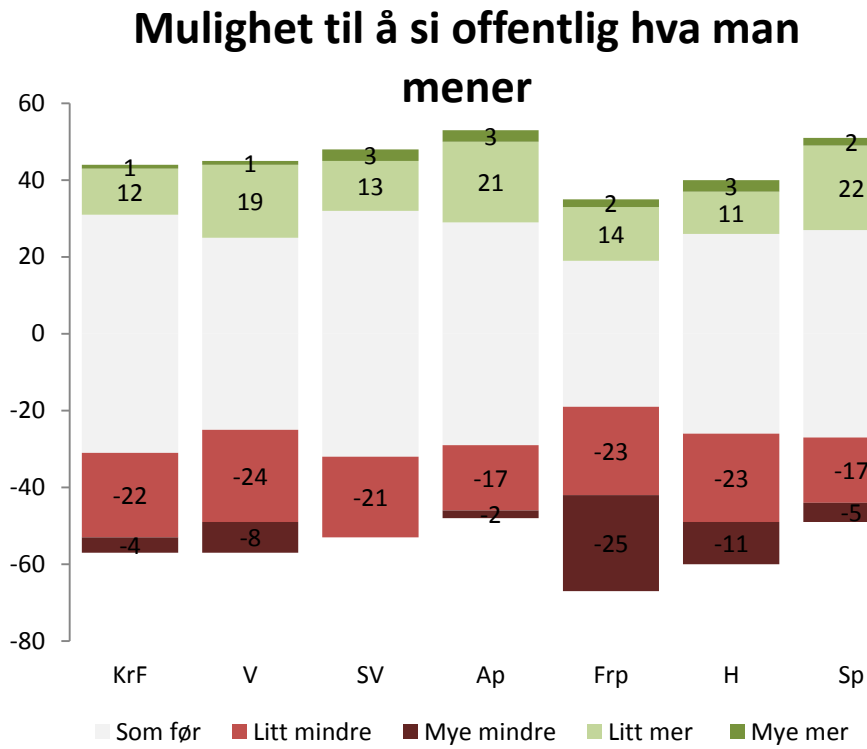

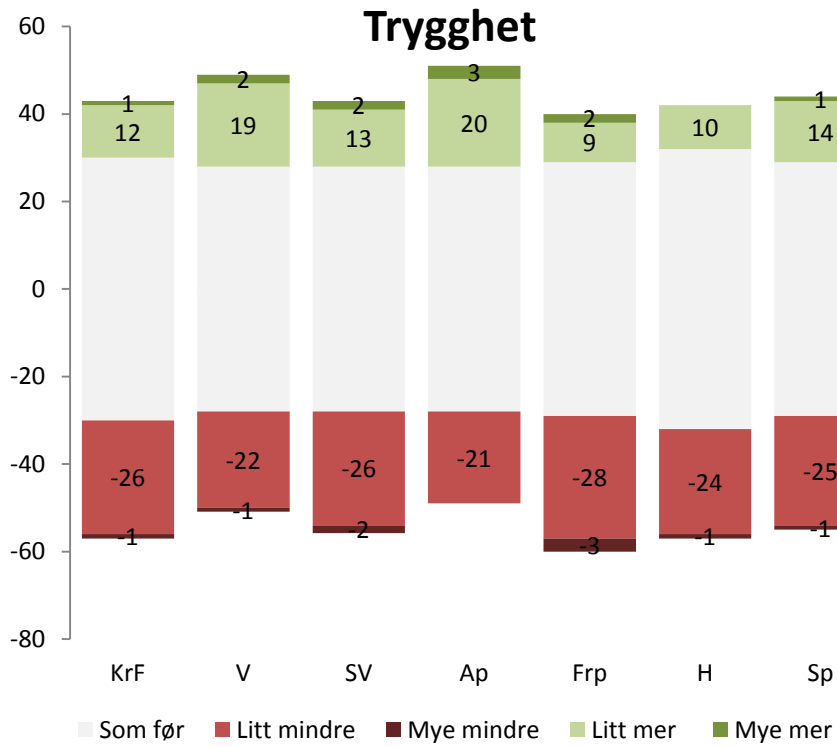
Figur 12: Mer eller mindre samhold og fellesskap, etter partipreferanse.
Panel og befolkningsutvalg kombinert.

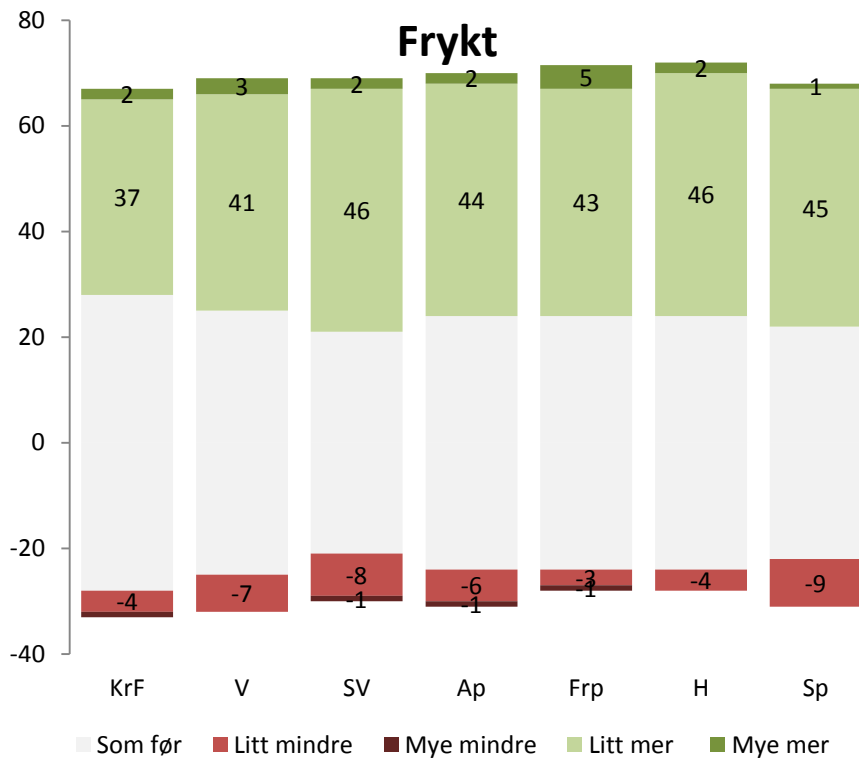
Figur 13: Mer eller mindre mulighet til å si offentlig hva man mener, etter partipreferanse. Panel og befolkningsutvalg kombinert

Figur 14: Mer eller mindre trygghet, etter partipreferanse. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

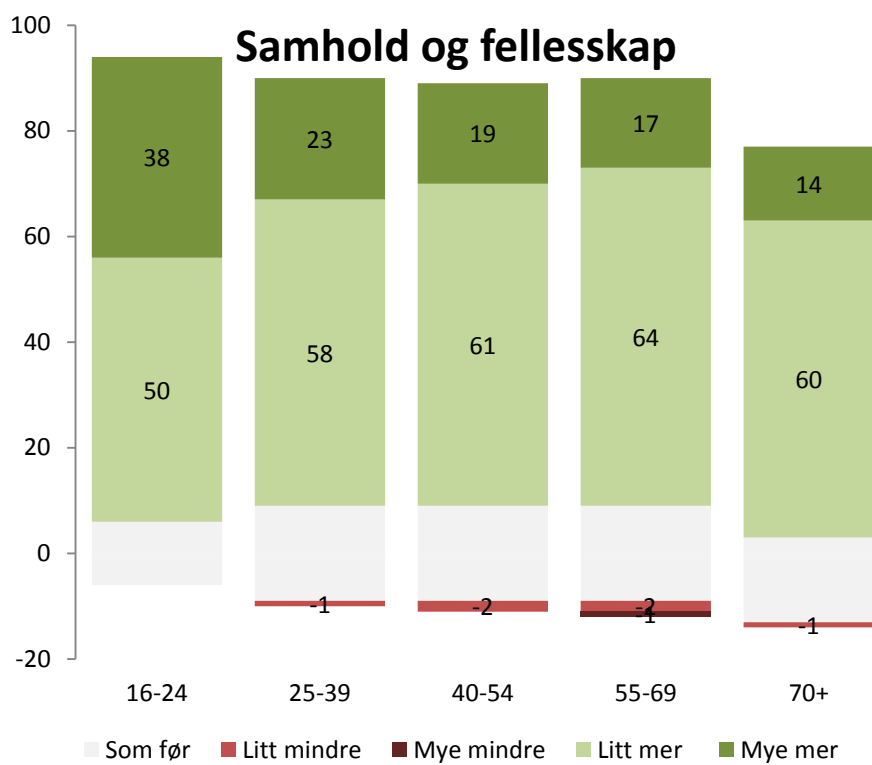

Figur 15: Norge mer eller mindre preget av frykt, etter partipreferanse. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

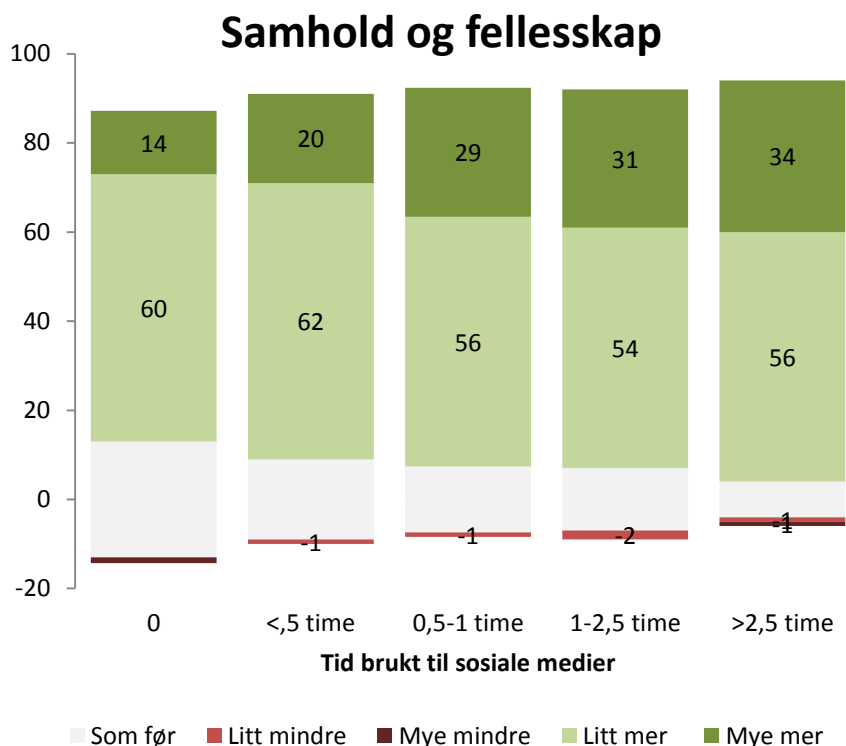

Figur 16 og 17 viser hvordan respondentene vurderer ettervirkninger av terrorhendelsene på samhold og fellesskap etter alder (figur 16) og etter tidsbruk på sosiale medier (figur 17). De unge har den sterkeste oppfatningen av at Norge nå er preget av mer samhold og fellesskap enn før. Den optimismen minsker med alderen. Det er uklart om aldersskillene skyldes større naivitet blant de unge eller om dette tyder på en mer varig endring i holdninger hos ungdommer som har følt seg mer truffet av hendelsene som var rettet mot deres jevnaldere.

Figur 16: Norge mer eller mindre preget av samhold og fellesskap, etter alder. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

Figur 17: Norge mer eller mindre preget av samhold og fellesskap, etter tid brukt til sosiale medier. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

Figur 17 viser at aktive brukere av sosiale medier har en mer positiv vurdering av endringene mht. samhold og fellesskap. Denne sammenhengen holder også når kontrollert for alder. TV har noe av den samme effekten, om enn i litt mindre omfang. Det kan virke som om stort mediekonsum har gitt hendelsen større plass, og dermed sterkere både positive og negative reaksjoner – mer bekymring, men også sterkere følelse av fellesskap og samhold.

Mobilisering i sosiale medier

I forbindelse med sommerens hendelser fanget sosiale medier offentlighetens oppmerksomhet. Som ledd i mobiliseringen til rosetogene mandag 25.juli brukte mange enkeltpersoner og organisasjoner Facebook til å informere om arrangementer landet over, og det er blitt hevdet at Facebook var avgjørende for at så mange mennesker over hele landet lot seg mobilisere på så kort tid. Rosetogene innebar en spesielt sterk mobilisering av den norske befolkningen, og var i alle henseender spesielle arrangementer. Nettopp derfor vekker de interesse, både som enkelthendelser, men også ved at de kan lære oss noe om sosiale medier som verktøy for mobilisering.

Flere trekk ved sosiale medier er interessante når det gjelder potensialet for mobilisering. For det første er sosiale medier rimelige og lett tilgjengelige – det krever en viss kompetanse å ta dem i bruk, men ikke store økonomiske investeringer. For det andre har sosiale medier stor rekkevidde – mange mennesker kan nås på svært kort tid og over store geografiske avstander. For det tredje kjennetegnes sosiale medier ved at de er nettverksbaserte. Det betyr at informasjon spres via bekjentskap. På denne måten blir informasjonen mer tilpasset mottageren enn informasjon spredd gjennom tradisjonelle massemedier. Samtidig er slik informasjonsspredning en åpnere prosess enn når frivillige organisasjoner sprer informasjon til sine medlemmer for å mobilisere dem. Dette er fordi nettverkene i sosiale medier er løse, og fordi nettverkene er koblet sammen med andre nettverk. Samlet sett er det dermed mulig å anta at sosiale medier legger til rette for en bredere mobilisering enn den tradisjonelle mobiliseringen gjennom organisasjonssamfunnet eller gjennom massemedia.

I dette kapitlet spør vi hvilken rolle de sosiale mediene egentlig spilte i mobiliseringen til rosetogene. Dette gjør vi ved først å se på hvordan de ulike sosiale mediene Facebook, Twitter og blogger ble brukt i tiden etter hendelsene, og ved å sammenligne dette med bruken av tradisjonelle medier som TV, aviser og radio. Deretter ser vi mer direkte på mobiliseringsmønstre, hvordan sosiale medier fungerte som kanaler for informasjon og hvorvidt mobilisering skjedde gjennom nettverk eller basert på eget initiativ. Vi er spesielt interessert i om ulike aldersgrupper ble mobilisert på ulike måter.

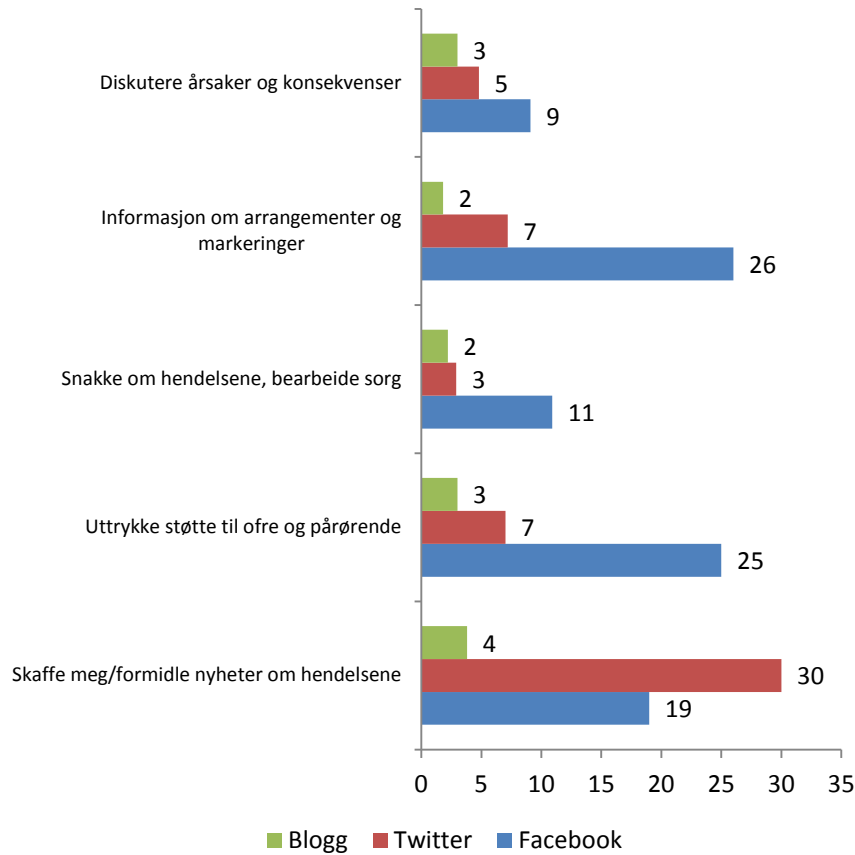
Videre bruker vi dataene vi samlet inn våren 2011 til å diskutere hvorvidt sosiale medier er viktige verktøy for mobilisering også i andre former for demonstrasjoner, eller om rosemarkeringene må ses som et engangstilfelle. Til slutt reflekterer vi over hvordan fremveksten av sosiale medier vil forandre de etablerte organisasjonenes rolle i å mobilisere befolkningen.

Bruk av ulike medier i forbindelse med hendelsene

Vi har spurt deltagerne i undersøkelsen om de bruker Facebook, Twitter og blogg jevnlig og hva de eventuelt brukte disse ulike sosiale mediene til under og etter hendelsene. Figur 18 viser hvordan Facebook, Twitter og bloggbrukere vurderer viktigheten av disse mediene. Søylene gjengir de som har oppgitt at de brukte mediet ”i svært stor grad” eller ”i stor grad” til formålet.

Figur 18: Betydning av ulike sosiale medier til forskjellige formål under hendelsene. Prosent av de som leser/bruker mediet. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

Vi ser av figur 18 at Facebook fremstår som det klart viktigste mediet i forhold til de ulike typene formål, og særlig viktig når det gjelder å uttrykke støtte til ofre og pårørende, samt å skaffe seg informasjon om arrangementer og markeringer. Dette siste er av direkte relevans for mobilisering, noe vi skal komme tilbake til. Også når det gjelder å skaffe seg og formidle nyheter var Facebook viktig, nærmere en femtedel av Facebook-brukerne oppgir at de brukte Facebook til dette.

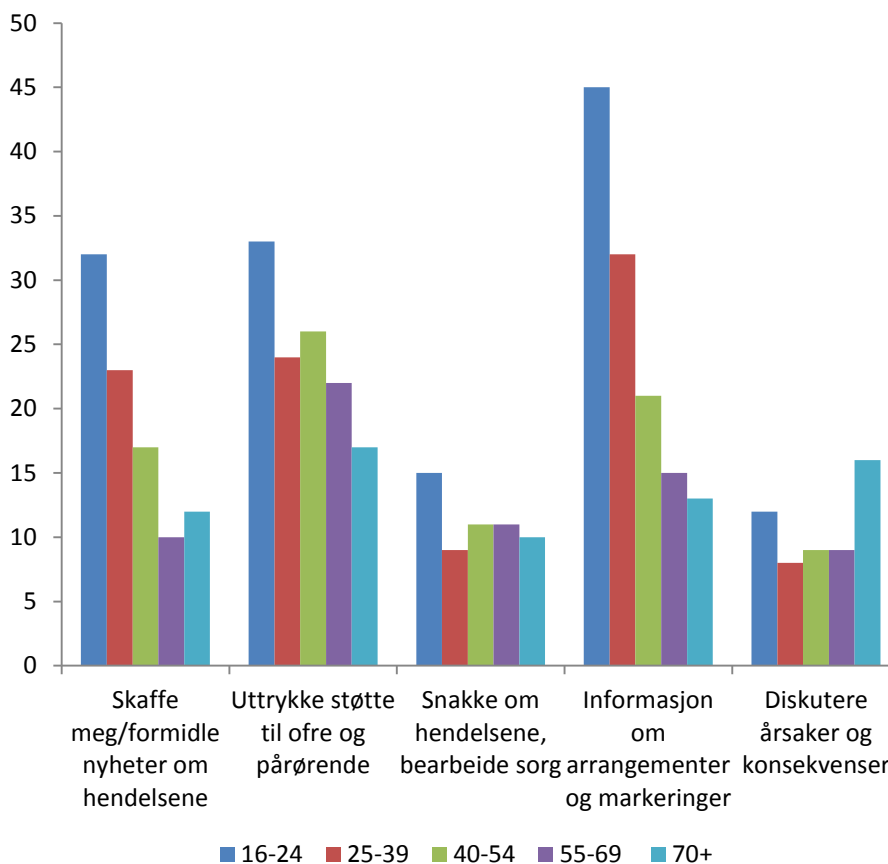
Imidlertid ser vi at Twitters nyhetsfunksjon var enda viktigere for de som bruker dette mediet. I den norske befolkningen er Twitter et lite brukt medium, bare 15 % av utvalget av Internettbrukere oppgir at de bruker Twitter mer enn én gang i uken. Dermed har Twitter også et visst elitepreg.

For de som bruker Twitter er mediet imidlertid viktig som nyhetskilde. Blogger fremstår i mindre grad som viktige i forbindelse med hendelsene, verken i forhold til nyhetsformidling, informasjon om arrangementer, eller mer mellommenneskelige formål, som å uttrykke sorg eller støtte.

Vi skal nå se nærmere på hvordan ulike aldersgrupper brukte de ulike sosiale mediene. Ut fra en nylig publisert rapport basert på noe av det samme materialet, vet vi at ungdom er mer aktive på sosiale medier enn den øvrige befolkningen, også når det gjelder å bruke sosiale medier til å organisere ulike aksjoner og aktiviteter (Enjolras og Segard, 2011). Dermed er det spesielt interessant å om denne gruppen skiller seg fra andre.

Først ser vi på bruken av Facebook:

Figur 19: Bruk av Facebook til ulike formål, etter alder. Prosent av de som bruker Facebook. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

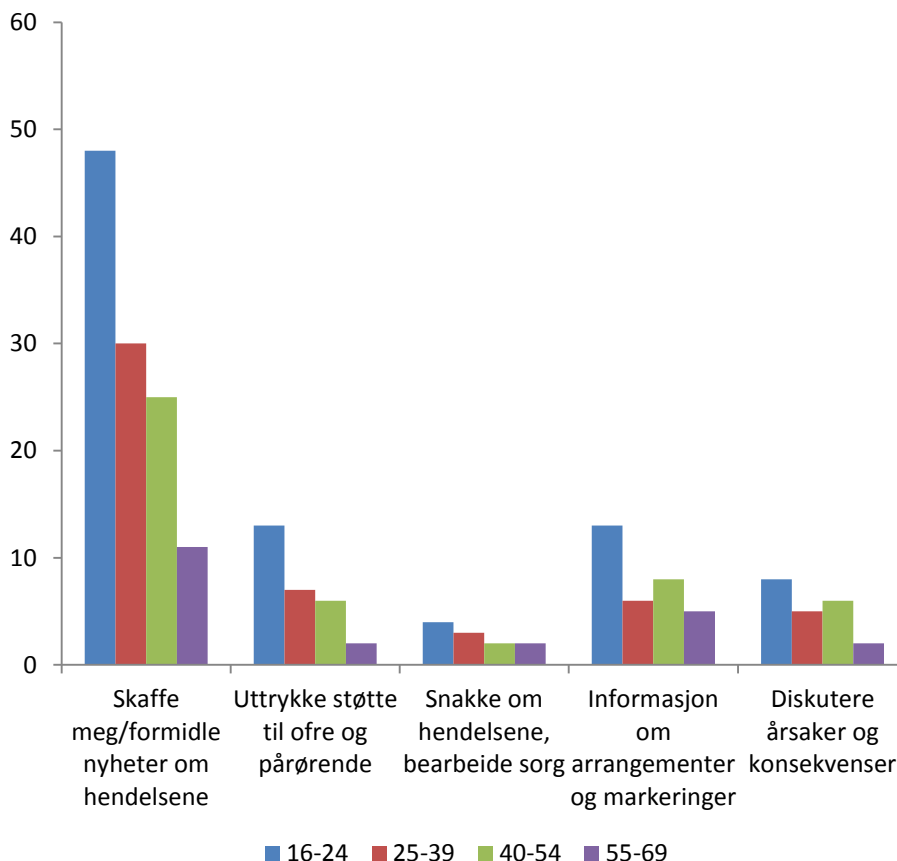
Av figur 19 ser vi at Facebook har større viktighet for den yngste aldersgruppen enn for de andre aldersgruppene når det gjelder de fleste typene bruk. Særlig gjelder dette bruk av Facebook for å skaffe seg og formidle nyheter, samt for å skaffe seg informasjon om arrangementer og markeringer. Dette viser at Facebook kan ha større mobiliseringspotensial blant de yngre enn blant andre grupper.

Samtidig er det verdt å merke seg at den yngste og den eldste aldersgruppa har forholdvis forskjellige profiler når det gjelder hva Facebook ble brukt til i forbindelse med hendelsene. De eldste har høyest frekvens på å diskutere årsaker og konsekvenser - her skårer de faktisk høyere enn ungdommene. I tillegg har Facebook vært viktig for disse i forhold til å uttrykke støtte til ofre og pårørende. Det kan dermed synes som om Facebook fyller mer av en utvekslings- og diskusjonsfunksjon for den eldste gruppen enn en informasjons- og mobiliseringsfunksjon.

Samlet sett bekrefter disse tallene at Facebook har spilt en svært sentral rolle for ungdommen, spesielt når det gjelder informasjonstilgang og mobilisering. Hvordan ser bildet ut når det gjelder Twitter?

Slik det fremgår av figur 20 spilte Twitter en langt mindre viktig rolle enn Facebook når det gjelder de fleste typer bruk. Ungdommen skiller seg ikke vesentlig ut fra de andre aldersgruppene når det gjelder dette. Det store unntaket var innhenting og formidling av nyheter. Her hadde Twitter stor betydning, og enda mer for ungdommene enn for resten av befolkningen. Ungdom skiller seg ikke fra resten av befolkningen når det gjelder antallet som bruker Twitter jevnlig. Mens Facebook-dekningen er nærmere fullstendig blant ungdom er Twitterbrukerne få også i denne gruppen. Men blant de ungdommene som bruker Twitter var dette mediet en enda sterkere nyhetskanal enn for andre grupper.

Figur 20: Bruk av Twitter til ulike formål, etter alder. Prosent av de som bruker Twitter. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

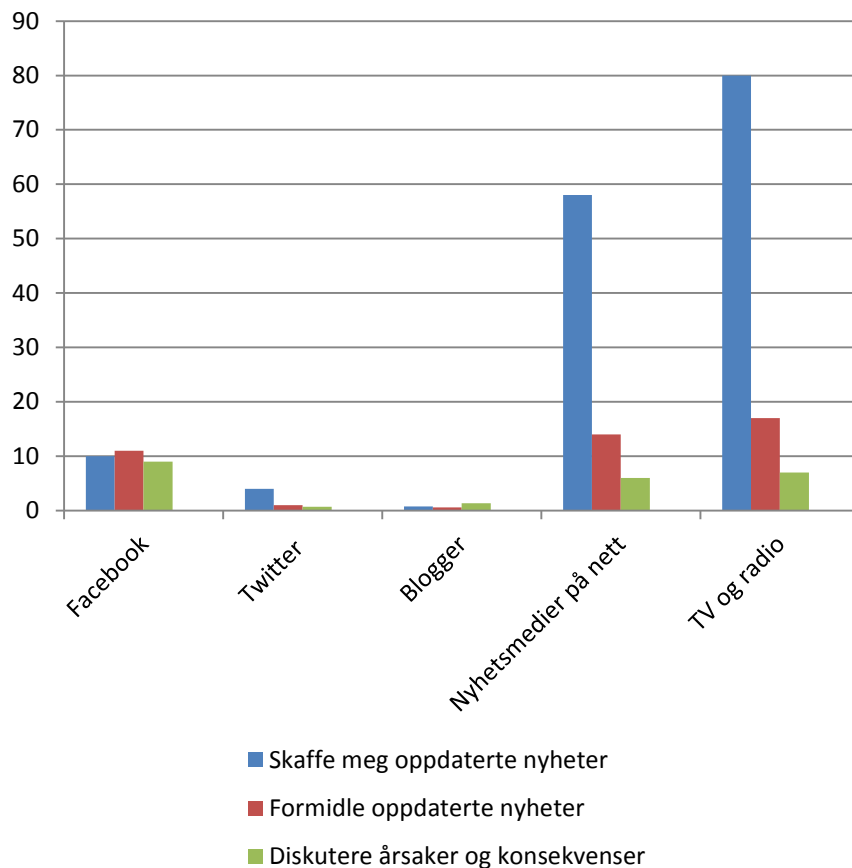
I og med at den samlede analysen i figur 18 viste at blogger i liten grad ble brukt i forbindelse med hendelsene, velger vi å ikke presentere en analyse av dette brutt ned på ulike aldersgrupper. Oppsummert viser vår gjennomgang Facebook var viktig for befolkningen sett under ett når det gjaldt nyhetsformidling, informasjon om arrangementer, samt å uttrykke støtte til de rammede, men i betydelig høyere grad blant ungdommen enn blant andre grupper. Andre sosiale medier var av mindre betydning, med unntak av Twitters nyhetsfunksjon, som riktignok angår langt færre.

Facebooks dominans i denne sammenhengen virker rimelig. Når vi undersøker befolkningens jevnlige bruk av ulike sosiale medier, rager bruken av Facebook over alle andre medier, med en 90 % dekning i utvalget som helhet. I ungdomsgruppen er dekningen enda høyere (98 %). Slik sett kan

Facebook betraktes som en overordnet infrastruktur, som det er gunstig å bruke til informasjonsformidling og annen kommunikasjon fordi man maksimerer muligheten til å nå så mange som mulig.

Samtidig er det ikke gitt at Facebooks enestående posisjon blant sosiale medier innebærer at plattformen overtar funksjonene til de tradisjonelle mediene – TV, aviser og radio, når det gjelder nyhetsformidling og informasjon. For å kunne undersøke betydningen av ulike sosiale medier i forhold til de tradisjonelle nyhetsmediene nærmere, ba vi deltagerne i undersøkelsen oppgi hvilke medier de brukte *mest* i forbindelse med 22.juli-hendelsene. Svarene fremgår av figur 21.

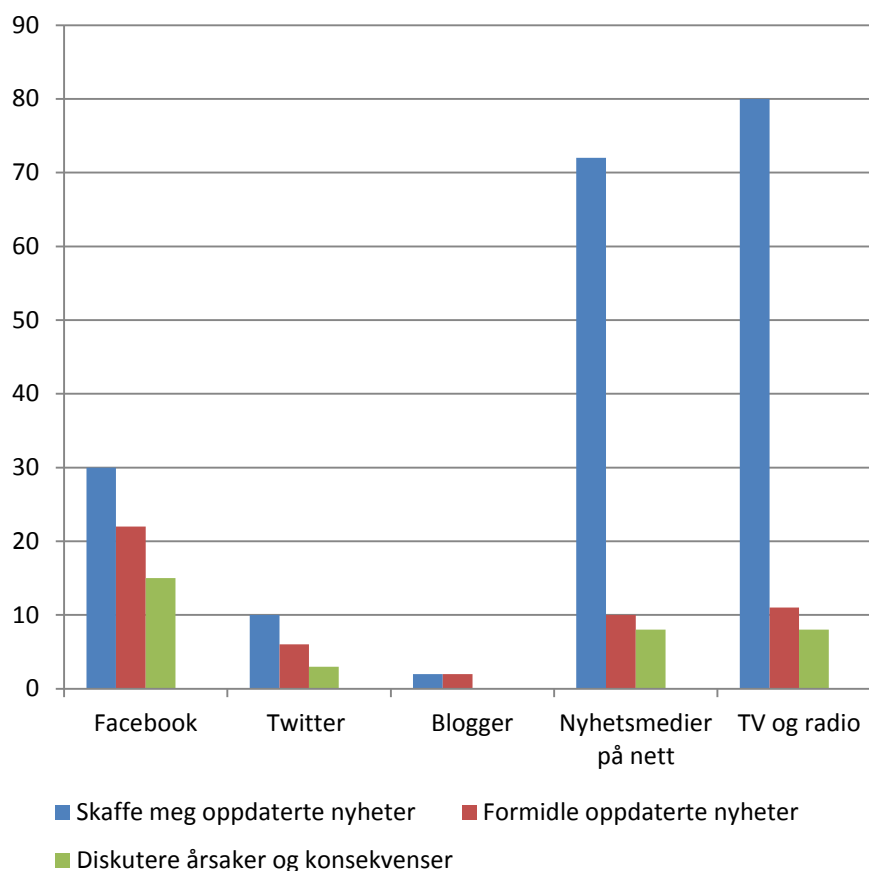
Figur 21: Medier man brukte mest til ulike formål i forbindelse med hendelsene 22. juli. Inntil to alternativer mulig. Prosent. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

I sammenlikningen med nyhetsmedier på nett og TV og radio, var sosiale medier mindre viktige som nyhetskilder. Mens 80 prosent av utvalget brukte TV og radio mest til å skaffe seg oppdaterte nyheter, og 57 prosent benyttet nyhetsmedier på nett, oppgir bare ca. 10 prosent at Facebook var en av to viktigste kilder til oppdaterte nyheter. Også når det gjelder å *formidle* nyheter til andre var de tradisjonelle de etablerte nyhetsmediene viktigere enn Facebook. Ut fra disse tallene er det tydelig at Facebook på ingen måte erstatter de etablerte nyhetsmediene når det gjelder å følge med på nyhetsbildet. Snarere antar vi at disse mediene supplerer hverandre, og at mange benytter seg av flere nyhetskilder parallelt. Ut fra internasjonale utviklingstrekk når det gjelder hvordan individer søker opp og finner informasjon, er en rimelig antagelse at denne mediebruken er i forandring og at sosiale medier i økende grad blir viktige nyhetskilder. På verdensbasis, ifølge Hitwise (<http://weblogs.hitwise.com/>) har Facebook nå blitt viktigere enn Google-søk når det gjelder å finne frem til nyheter på nett.

Hvis sosiale medier øker sin betydning som kilde til nyhetsoppdateringer, er det sannsynlig at vi vil spore denne utviklingen først blant de yngste. I figur 22 analyserer viser vi hvordan ungdom mellom 16 og 24 år rangerer bruken av ulike medier i forbindelse med hendelsene.

Figur 22: Medier man brukte mest til ulike formål i forbindelse med hendelsene 22. juli, ungdom 16-24 år. Inntil to alternativer mulig. Prosent. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

Av figuren ser vi at TV, og radio dominerte også blant ungdommen, og var like viktig for denne gruppen som for gjennomsnittet av befolkningen. Samtidig noterer vi oss at nyhetsmedier på nett var viktigere for ungdommen enn for befolkningen, over 70 prosent oppgir dette som viktig, mot 57 prosent i befolkningen som helhet. Selv om disse to settene av medier var viktigst som nyhetskilder for ungdommene, har Facebook en klart viktigere betydning i denne gruppen. 30 prosent oppgir at Facebook var én av de to viktigste nyhetskildene i forbindelse med hendelsene. Det bildet som fremtrer gjennom denne analysen er at ungdommen både bruker Facebook som nyhetskilde i sterkere grad enn befolkningen som helhet, og at ungdommen i større grad benytter seg av flere kilder parallelt. Dette ser vi ved at de skårer høyere på

flere medier samtidig (flere har altså valgt å krysse av for mer enn én viktig nyhetskilde). Dette gir støtte til en hypotese om at utviklingen går i retning mer kompleks og parallell mediebruk, snarere enn at digitale medier overtar for de tradisjonelle (van Dijk 2006).

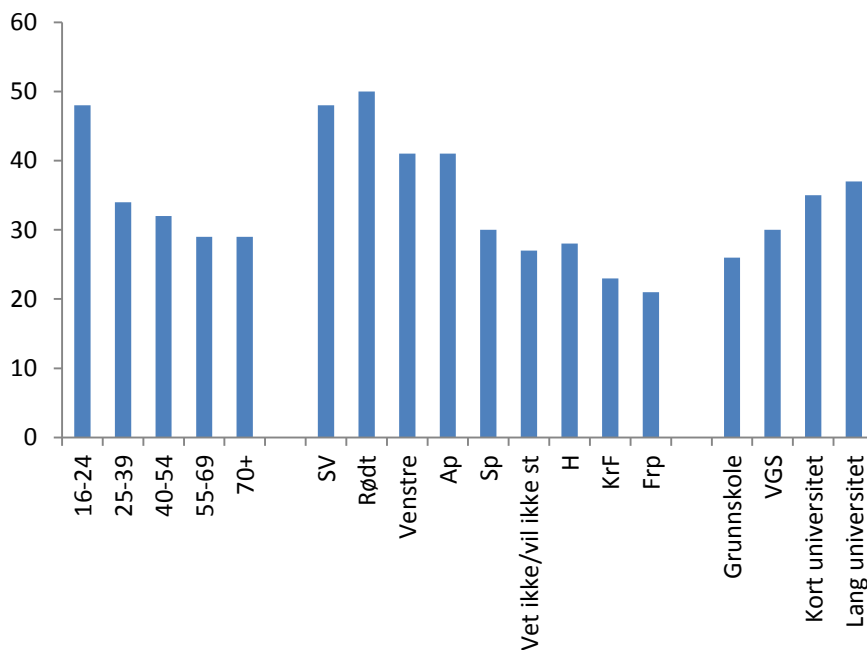
Mobilisering og sosiale medier i forbindelse med rosetogene

Mobiliseringen i forbindelse med markeringen av 22.juli-hendelsene er blitt betegnet som den største mobiliseringen i landets gater siden mai-dagene i 1945. Hvem var det som ble mobilisert i rosemarkeringene og hvordan ble de mobilisert? Det skal vi se nærmere på i det som følger.

I vårt utvalg sett under ett sier 33 prosent at de deltok i markeringer etter angrepene. Fordelt på ulike deler av landet var tallene 41 prosent i Oslo/Akershus, 36 prosent i Indre Østland, 34 prosent på Sørkysten, 28 prosent på Vestlandet, 28 prosent i Midt-Norge og 24 prosent i Nord-Norge. Når vi går nærmere inn på hvilke grupper som deltok, ser vi at variasjonene var store mellom ulike aldersgrupper, mellom personer med ulike partipolitiske preferanser og mellom personer med forskjellig utdanningsnivå:

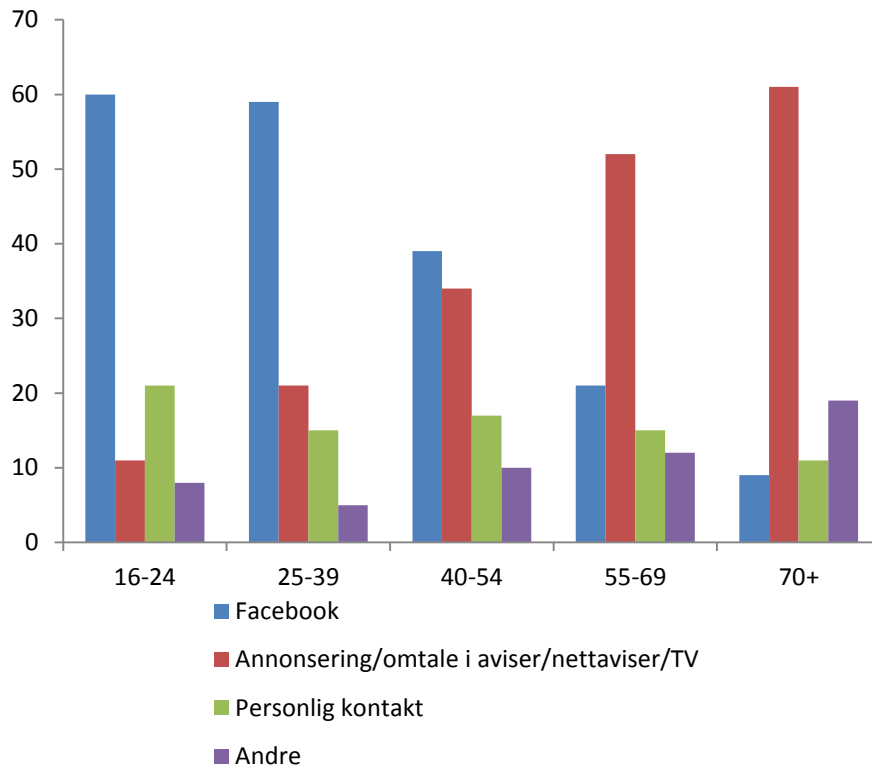
Figur 23: Deltakelse i markeringer etter 22/7 (f.eks. rosetog), etter alder, partipreferanse og utdanning. Prosent. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

Markeringene mobiliserte en overvekt av ungdom, folk på venstresiden (men også folk som identifiserer seg med partiet Venstre) og folk med høyere utdanning. At unge og Ap-velgere ble mobilisert er ikke uventet med tanke på hvem terrorhandlingene rammet sterkest.

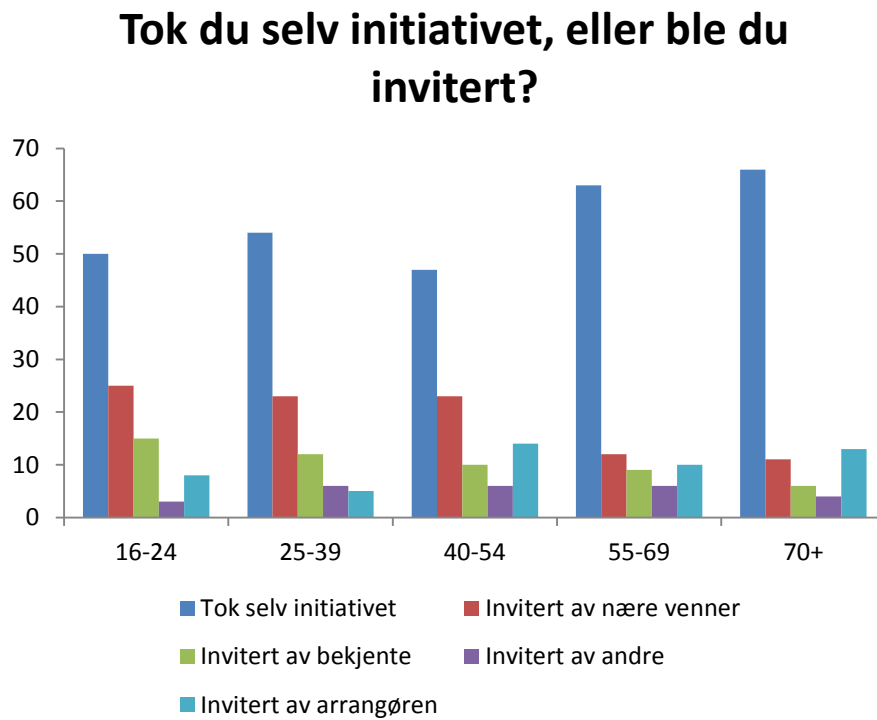
Ved å se på hvordan respondentene først fikk vite om markeringen kan vi si noe om betydningen til Facebook i mobiliseringen, sett i forhold til andre medier og til personlig kontakt. Figur 24 viser klart at Facebook var av stor betydning for mange i befolkningen når det gjaldt å spre informasjon om markeringene. Facebook var den primære kanalen for slik informasjon, foran etablerte medier, i alle aldersgrupper opp til 54 år. Samtidig finner vi svært forskjellige informasjonsprofiler i ulike aldersgrupper. I den yngste aldersgruppen sier så mange som 62 prosent at de først fikk vite om markeringen gjennom Facebook. For de eldste var imidlertid annonsering i etablerte medier klart viktigst.

Figur 24: Hvordan fikk du først vite om markeringen? Etter alder, prosent. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

Ved å se på om deltagerne i rosemarkeringene selv tok initiativet til å delta, eller om de ble invitert av andre kan vi få ytterligere innsikt i mobiliseringsprosessene. Resultatene i figur 25 viser at det å selv ta initiativet var det mest vanlige i alle aldersgrupper, men aller mest vanlig i de to eldste aldersgruppene – det vil blant deltagere fra 55 år og oppover. Samtidig ser vi at de tre øvrige aldersgruppene hadde et mer sammenfallende mønster for rekruttering, der invitasjon via nære venner eller bekjente til sammen var forholdsvis viktig. Dette tolker vi som at deltagere i disse aldersgruppene i større grad er blitt rekruttert via sosiale nettverk enn de eldste. Dette sammenfaller godt med at Facebook var den viktigste informasjonskilden i forhold til arrangementer for disse gruppene.

Figur 25: Tok selv initiativet eller ble invitert til markering etter 22.07. Prosent, etter alder. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

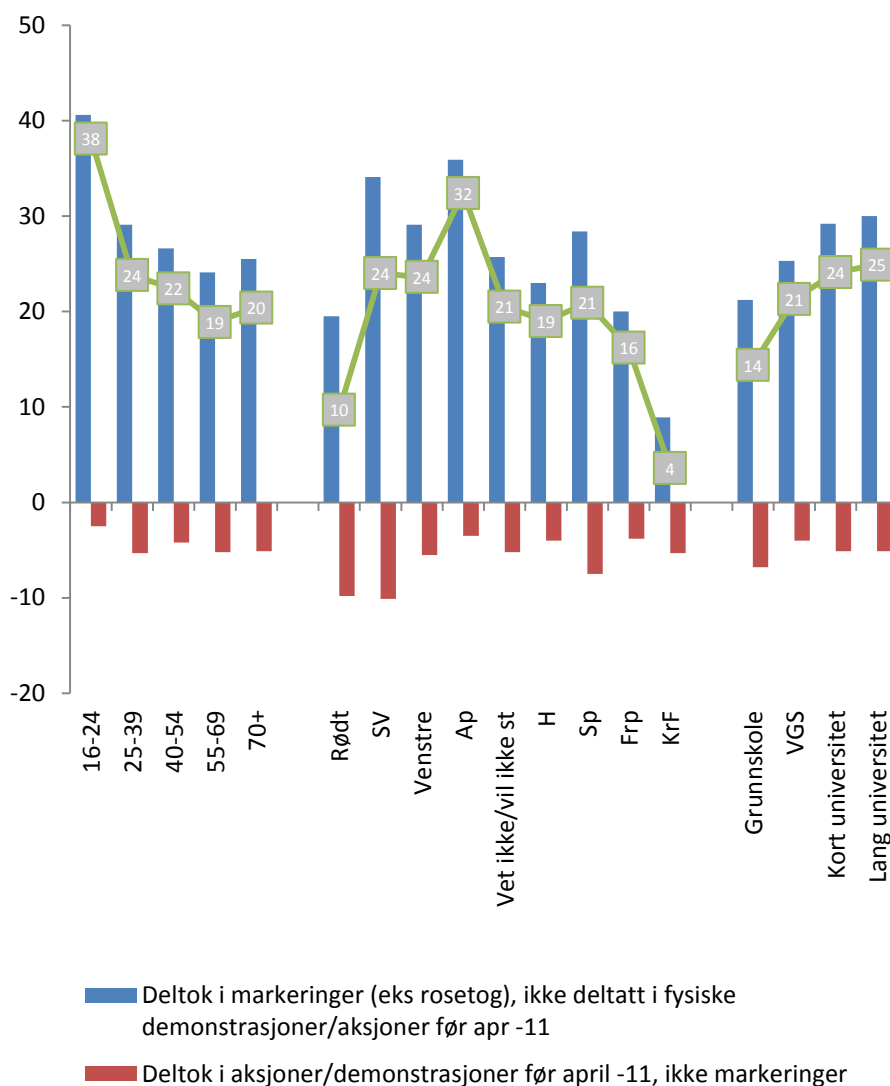
Det samlede bildet når det gjelder mobiliseringsmønstre i forhold til rosemarkeringene er at Facebook spilte en sentral rolle som informasjons- og rekrutteringskilde for unge og middelaldrende deltagere (16-54 år). Disse aldersgruppene er også i sterkere grad enn de eldste rekruttert gjennom sosiale nettverk. For de to eldste alderskuttene var betydningen av Facebook betydelig mindre.

The usual suspects?

Rosemarkeringen favnet som vi har sett vidt og mobiliserte en stor andel av den norske befolkningen. Gitt den store deltagelsen sier det seg selv at markeringene må ha favnet videre enn ordinære demonstrasjoner eller aksjoner. Likevel tror vi det er interessant å sammenligne hvem som ble mobilisert til disse markeringene med mobilisering til andre typer arrangementer.

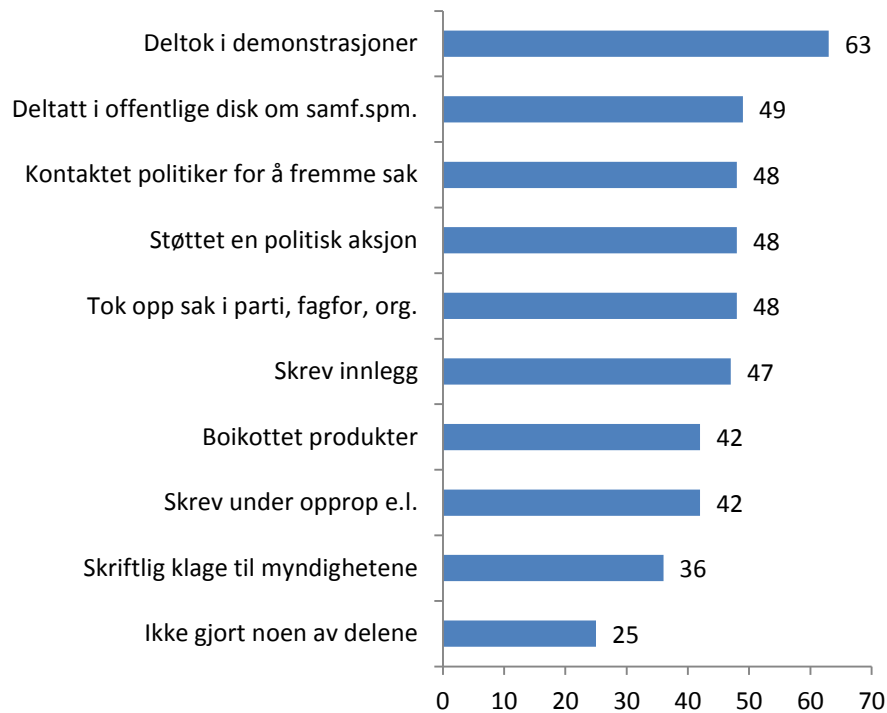
Figur 26 viser andelen i utvalget som oppga at de hadde deltatt i aksjoner eller demonstrasjoner ved fysisk oppmøte i løpet av 2010/2011, sett i forhold til andelen som deltok i rosemarkeringene. Dette er brutt ned på aldersgrupper, partiidentifikasjon og utdannelse. Den grønne linjen som er trukket mellom stolpene viser forskjellen mellom tidligere deltagelse og deltagelse i rosemarkeringene for de ulike gruppene. Av denne linja ser vi at det mest fremtredende trekket når det gjelder deltagelse i rosetogene var at ungdommer mellom 16 og 24 år mobiliserte langt sterkere enn vanlig. Denne aldersgruppen var i april-undersøkelsen svært lite aktiv i forhold til demonstrasjoner og aksjoner ved fysisk oppmøte. I tillegg mobiliserte Arbeiderpartivelgere og Venstrevelgere, samt de med universitetsutdannelse sterkt sett i forhold til det bildet vi så i april.

Figur 26: Netto mobilisering til markeringer (eks rosetog), i lys av tidligere aksjons- og demonstrasjonsdeltakelse med fysisk oppmøte. Alder, partipreferanse og utdanning. Prosent. Panel.

I forlengelsen av denne oversikten over hvilke grupper som mobiliserte sterkest i forhold til gruppens normalutgangspunkt, er det interessant å undersøke om det først og fremst var personer med tidligere erfaring fra demonstrasjoner og aksjoner som deltok, eller om markeringene rekrutterte mange med mindre erfaring.

Figur 27: Andel som deltok i markeringer etter 22/7, etter aksjonsdeltakelse siste år per mars/april. Prosent. Panel.

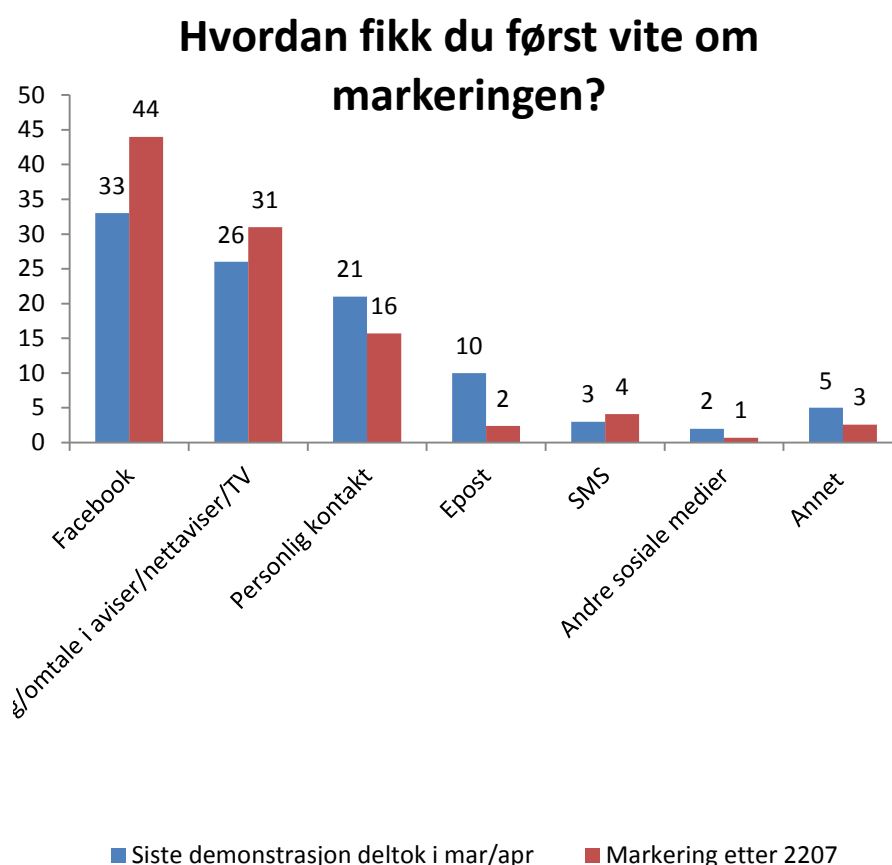

Figur 27 viser hvor mange prosent som deltok i rosemarkeringer sett i forhold til om de hadde deltatt i ulike former for politiske aksjoner eller demonstrasjoner i 2010/2011. Vi ser at tidligere demonstrasjonsdeltakelse øker sannsynligheten for deltakelse i rosemarkeringene: 63 prosent av de som deltok i demonstrasjoner ved fysisk oppmøte i løpet av 2010/2011 deltok også i rosemarkeringer, mot 33 prosent av befolkningen for øvrig. Også andre former for politisk aktivitet, på nett eller fysisk, hadde betydning for tendensen til oppmøte, for eksempel det å ha deltatt i politiske aksjoner på nett eller skrevet innlegg i en avis. Men også blant de som ikke deltok i noen former for aksjoner, boikotter, underskriftsaksjoner etc. i løpet av 2010/2011 deltok 25 prosent i markeringene. «Debutantene» som deltok i markeringene nå uten å ha vært aktive i aksjoner e.l. siste år, var unge (45 prosent under 40 år mot 35 prosent blant andre deltakere i markeringene), og oftere rekruttert gjennom TV, radio, nettaviser (40 prosent mot 29 prosent av andre deltakere i markeringene).

Endrer sosiale medier sivilsamfunnsmobilisering?

Alt i alt kan vi konkludere med at sosiale medier, nærmere bestemt Facebook, spilte en vesentlig rolle i å mobilisere til markeringer den 25. august, i befolkningen som helhet, men spesielt i forhold til ungdomsgruppen. Var dette et unntak fra regelen, eller er sosiale medier viktige informasjonskilder også i andre former for demonstrasjoner? Ved å sammenligne tall fra rosemarkeringene med tall fra undersøkelsen vi gjorde i vår kan vi få noen indikasjoner om dette:

Figur 28: Sammenlikning av rekrutteringskanaler til demonstrasjoner og markeringer etter 22.07. Prosent. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

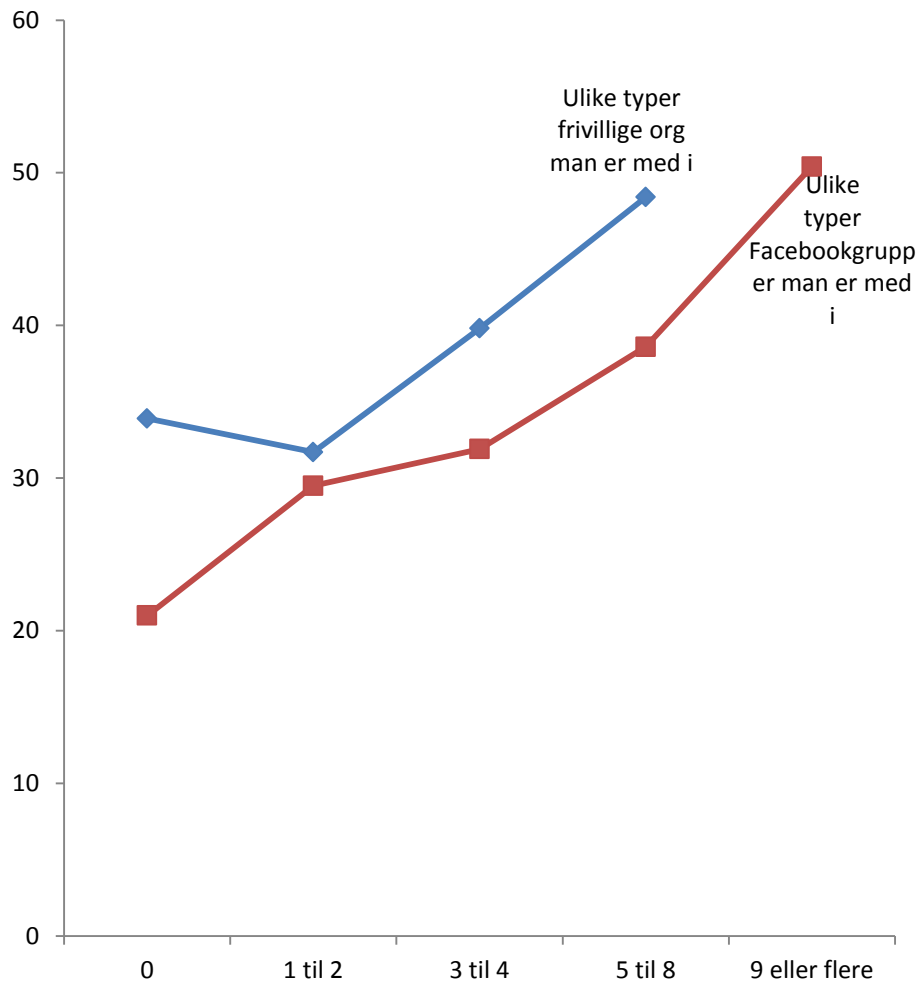
Ut fra det vi ser her var ikke mobiliseringsmønsteret til rosemarkeringene eksepsjonelt, men snarere *typisk* for vår tids demonstrasjoner og markeringer. Selv om Facebook spilte en spesielt viktig rolle i forbindelse med rosemarkeringene, er dette mediet viktigere enn tradisjonelle medier også i forbindelse med andre typer demonstrasjoner og markeringer. Vi tror derfor at vi har å gjøre med varige endringer i mobiliseringsmønstre i Norge, der sosiale medier får en økende betydning. Ungdommen er fanebærerene for denne utviklingen. De er ”digital natives” og bruker sosiale medier i større grad enn resten av befolkningen, både til å skaffe seg informasjon og til å koordinere aktiviteter. Samtidig er ikke utviklingen begrenset til ungdommen: Facebook er blitt den viktigste informasjonskilden for befolkningen sett under ett.

Hvis det er riktig at vi står overfor varige endringer i mobiliseringsmønstre reiser det en rekke spørsmål, ikke minst om hva endringene betyr for de etablerte frivillige organisasjonene. Tradisjonelt har slike organisasjoner vært viktige kanaler for mobilisering, ved at de har hatt informasjonskanaler ut til sine medlemmer, og ressurser og kompetanse til å organisere demonstrasjoner. I tillegg har de hatt en troverdighet som har gjort det lettere for deltagere å ta stilling til selve saken. Vil disse organisasjonenes rolle erstattes, suppleres eller styrkes gjennom fremveksten av sosiale medier?

Et interessant funn i forbindelse med rosemarkeringene var at antallet Facebook-grupper en person var medlem i hadde større betydning for deltagelse enn antallet organisasjonsmedlemskap i tradisjonelle frivillige organisasjoner:

Figur 29: Andel som deltok i markeringer etter 22/7, etter medlemskap i frivillige organisasjoner og Facebook-grupper. Prosent. Panel og befolkningsutvalg kombinert.

Vi tolker analysen i figur 29 dithen at gruppene på Facebook utgjør en mer effektiv struktur for informasjonsformidling enn organisasjonenes kanaler, noe som igjen henger sammen med at informasjonen på Facebook spres gjennom nettverk. Skal vi ut fra dette slutte at Facebook vil overta organisasjonenes rolle som kanaler for mobilisering, og at initiativet flyttes til de mange enkeltpersonene som lager grupper og mobiliserer sine nettverk? Erfaringene fra rosemarkeringene viser at bildet ikke er så svart-hvitt. Kraften i mobiliseringen ser ut til å ha ligget i en kombinasjon av initiativ fra

enkeltpersoner og Amnesty International Norges rolle som medarrangør. Amnesty har et etablert organisasjonsapparat og en kompetanse som gjorde det mulig å gjennomføre et arrangement av den størrelsen som vi så i Oslo. Amnesty kunne også bidra med troverdighet til de mange arrangementene landet over, og stå som garantist for at de var partipolitisk nøytrale. Ikke minst tilbød Amnesty en plattform for å samle og formidle informasjon, både ved enkeltpersoner kunne spre informasjon om sine lokale arrangementer via Amnestys hjemmesider og Facebook-sider, og ved at eksisterende informasjonskanaler til Amnestys medlemmer ble tatt i bruk.

Erfaringene fra 25. juli antyder dermed at mobilisering i Facebooks tid vil innebære nye roller for de etablerte organisasjonene, der de i større grad kobler seg på individuelle og lokale initiativ. Mange av de nasjonale organisasjonene har allerede for lenge siden tatt i bruk sosiale medier som kanaler for å nå ut med informasjon til medlemmene sine og for å styrke sin samfunnskontakt. En studie vi har gjennomført av flere frivillige organisasjoner antyder at de likevel kan ha vanskeligheter med å utnytte det mobiliserende potensialet som ligger i Facebook og andre sosiale medier i den daglige kontakten med medlemmene. Medlemmene blir ikke mer aktive når det gjelder å delta i organisasjonsdebatter eller å møte opp på aksjoner, selv om det annonseres via Facebook. Lærdommen fra rosemarkeringene er at de frivillige organisasjonene kan ha størst betydning, ikke som initiativtakere til aksjoner, men som institusjoner som kan fange opp og gi retning til de manges initiativ nedenfra.

Massemobiliseringen i kjølvannet av 22.juli viste den store kraften som ligger i de sosiale mediene. Vår forskning tyder på at den rollen de sosiale medienes spilte ikke må betraktes som et engangstilfelle, men at sosiale medier er blitt et sentralt og vedvarende trekk ved mobilisering i norsk sammenheng. Nye mobiliseringsformer i sivilsamfunnet oppstår med sosiale medier og disse mobiliseringsformene kommer for å bli. Slik sett skaper sosiale medier nye muligheter og nye utfordringer for det tradisjonelle organiserte sivilsamfunnet.

Sivilt og politisk engasjement

Det norske organisasjonssamfunnet er stort og mangfoldig. Foruten partiene, finnes en rekke frivillige og ideelle organisasjoner, som opererer innenfor det som blir kalt *sivilsamfunns sfæren*. Denne sfæren ligger utenfor den private sfære og bortenfor staten. I dette rommet opererer ulike typer organisasjoner, i følge Lorentzen (2004, 10), som arenaer for «identitetsdanning, sosial integrasjon og politisk engasjement». Frivillige organisasjonene har spilt en avgjørende rolle for utviklingen av demokratiet i Norge, og framstår fortsatt som viktige kanaler for folkets påvirkning av politiske beslutninger, både på lokalt og nasjonalt nivå (Wollebæk og Selle 2002, Østerud et al. 2003). Store deler av dette institusjonaliserte sivilsamfunnet var i tiden etter terrorangrepene mobiliserte. Foruten de politiske partiene var organisasjoner som Røde Kors, Norsk Folkehjelp, Amnesty, Den Norske Kirke mfl. viktige aktører både i det konkrete hjelpearbeidet, i sorgarbeidet og i arbeidet med å skape felles arenaer for kollektiv deltagelse.

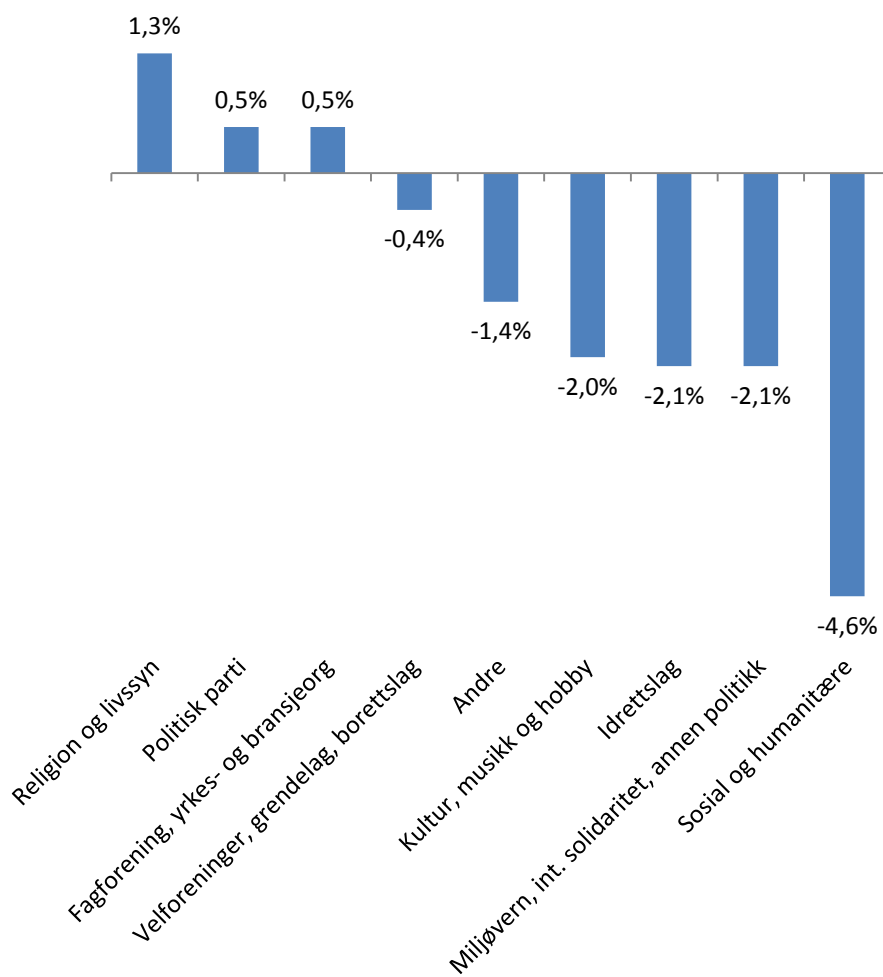
Terrorangrepet blir betraktet som et angrep på demokratiets grunnverdier og da det rammet sentrale politiske institusjoner: Har dette påvirket sivil og politisk engasjement på noen måte? I dette kapitlet skal vi for det første se i hvilken grad frivillige organisasjoner generelt har fått økt tilslutning i ukene etter terrorhandlingene. Deretter ser vi mer spesifikt på endringer i borgernes politiske deltagelse og interessenivå. Avslutningsvis skal vi se om flere i dag enn tidligere samtaler om politikk og samfunnsspørsmål, samt om holdningene til innvandring og Internettovervåking er endret.

Organisasjonsdeltakelse

Det er flere måter å være tilknyttet en frivillig organisasjon. Noen ønsker å vise sin støtte gjennom å donere penger, andre ved å tilby sin arbeidskraft – frivillig og ulønnet. Vi kan betrakte disse tilknytningsformene som mer eller mindre «uformelle» sammenlignet med det mer «formelle» organisasjonsmedlemskapet. Det er imidlertid ikke slik at den ene tilknytningsformen utelukker den andre, snarere tvert imot. Like fullt, i Norge og Norden for øvrig synes medlemskapet å stå i en særstilling. Som Wollebæk og Sivesind (2010, 63) har poengtert, utløser medlemskap – i motsetning til de mer «uformelle» tilknytningsformene - demokratiske rettigheter og sikrer deltakerne eierskap over organisasjonen. Organisasjonsmedlemskapets posisjon de siste tiårene er svekket (ibid.). Ikke bare er det færre medlemmer, men medlemmene synes mindre lojale (Wollebæk og Selle 2002), og omløpshastigheten på medlemskapene hos de unge har økt (Ødegård 2007). Det er imidlertid mye som tyder på at den nedadgående medlemsflukten i perioden 1980 til 2000 har stagnert, noe som understøttes av en relativt stabil medlemsmasse gjennom det siste tiåret (Aars 2010, Wollebæk og Sivesind 2010).

Spørsmålet som her reises er om hendelsen 22. juli har bidratt til økt oppslutning i frivillige organisasjoner.

Figur 30: Endringer i organisasjonstilknytning. Differanse mellom prosentandel som har meldt seg inn og meldt seg ut siden mars/april. Panel.

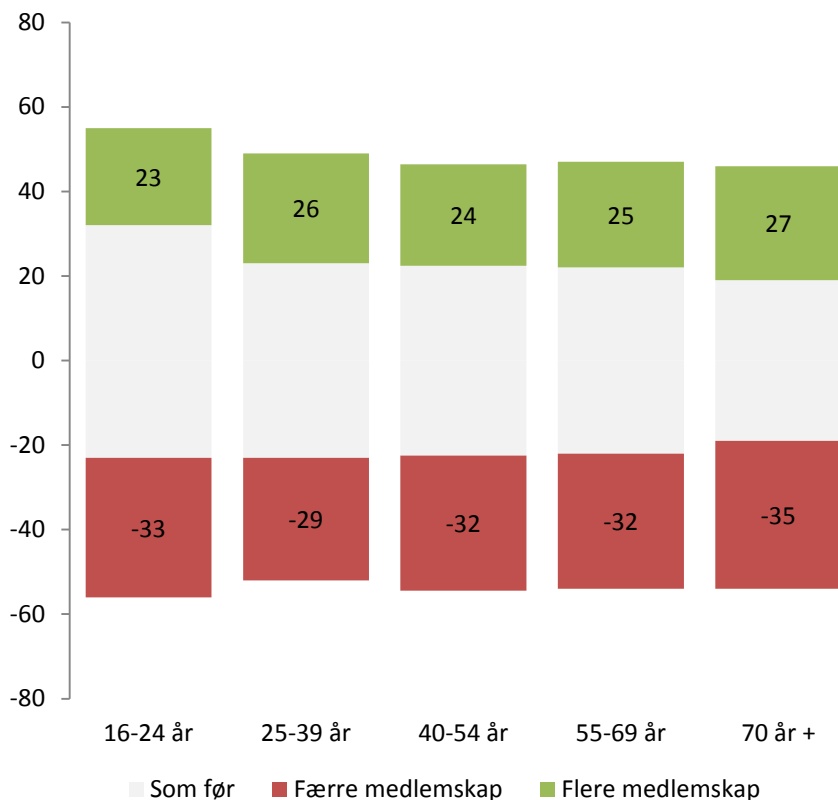

Hvor stor andel av panelet har meldt seg ut eller inn i frivillige organisasjoner fra april til august 2011? Figur 30 viser at det er ingenting som tyder på økt tilslutning i frivillige organisasjoner generelt etter 22. juli. I perioden er det blitt 31 prosent *færre* og 25 prosent *flere* medlemskap. Samlet sett har det altså vært flere ut- enn innmeldinger. Den eneste organisasjonskategorien som synes å ha hatt tilsig av medlemmer er religiøse- og livssynsorganisasjoner. Vi skal være varsomme med bastante fortolkninger av denne type kortsiktige medlemssvingninger. Det er først på lengre sikt vi vil kunne se de mer varige konsekvensene knyttet til medlemskap. At det for eksempel er de sosiale og

humanitære organisasjoner som i størst grad har hatt et medlemsfracfall de siste 4 månedene, kan vanskelig forklares ut i fra endrede holdninger i lys av terrorhandlingene.

I figur 2 så vi at det er hos de yngste respondentene – de mellom 16 og 24 år – tillitsnivået i størst grad har endret seg. Man kunne tenke seg at denne «flyktigheten» også skulle vise seg ved høy ut- og innmelding i frivillige organisasjoner.

Figur 31: Endringer i antall organisasjonsmedlemskap etter alder. Panel.

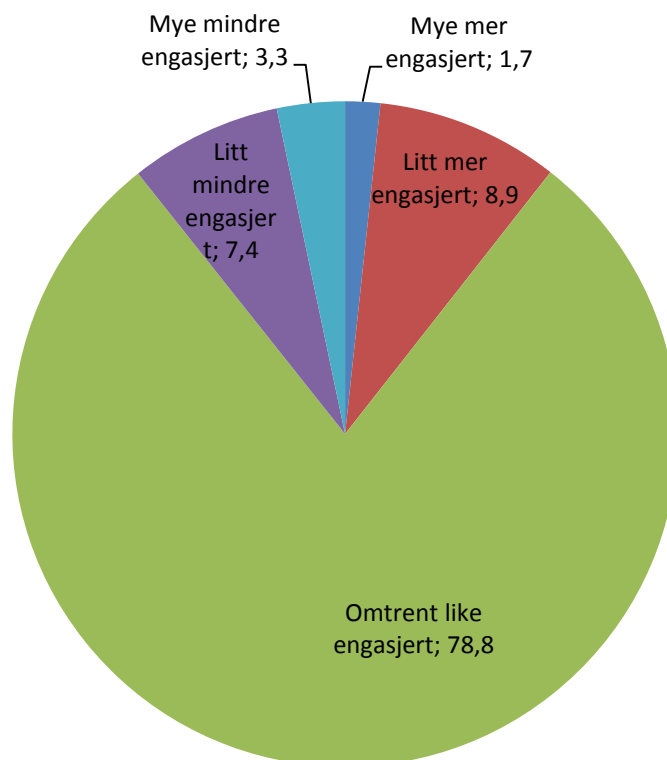

Data fra panelstudien (Figur 31) gir ingen indikasjoner på at frafallet eller tilsiget i medlemskap er større eller mindre i enkelte aldersgrupper. Netto nedgang i medlemskap fordeler seg med andre ord relativt jevnt på alder.

Til tross for at andelen medlemskap i frivillige organisasjoner er uforandret, kan det godt være at de personene som allerede *er* tilknyttet en eller flere organisasjoner - som medlem, frivillig eller giver - har intensivert

sitt engasjement i lys av 22. juli. Det kan også være slik at personer som tidligere ikke har vært med i frivillige sammenslutninger har blitt mobilisert i lys av siste tids hendelse. For å måle dette har vi stilt følgende spørsmål: «Vil du si at du er mer eller mindre engasjert i frivillige organisasjoner enn du var for et halvt år siden?».

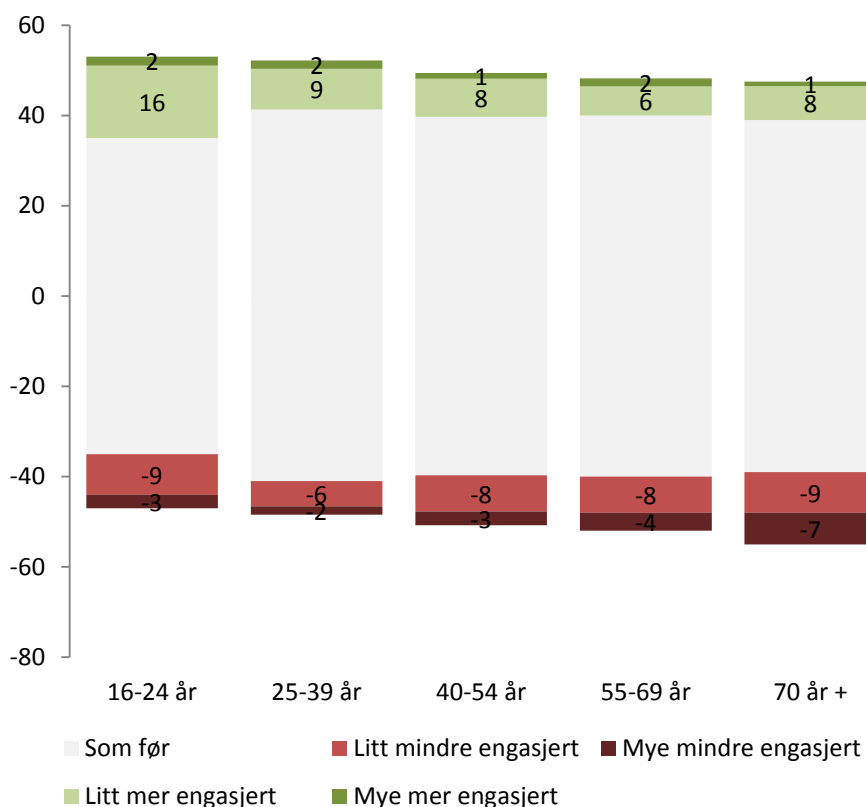
Figur 32: Mer eller mindre engasjert i organisasjoner nå sammenliknet med for et halvt år siden. Befolkningsutvalget, august 2011.

I likhet med medlemskapsstatistikken viser graden av selvrapportert engasjement å være uforandret (Figur 32). Det er nærmere 11 prosent som oppgir å være mer engasjert i frivillige organisasjoner enn for 6 måneder siden - og det er like mange som oppgir å være mindre engasjert enn før.

På dette området kan vi midlertid spore noen aldersforskjeller, hvor de mellom 16 og 24 år skiller seg signifikant ut ved å ha blitt mer engasjert i organisasjoner. Figuren nedenfor viser at mens 12 prosent i denne aldersgruppen oppgir å ha blitt mindre engasjert, har 18 prosent økt sitt engasjement. Til sammenligning har engasjementet i aldersgruppen 55 + vært synkende.

Figur 33: Egenrapportert endring i organisasjonsengasjement siste halvår etter alder. Befolkningsutvalg og panel slått sammen.

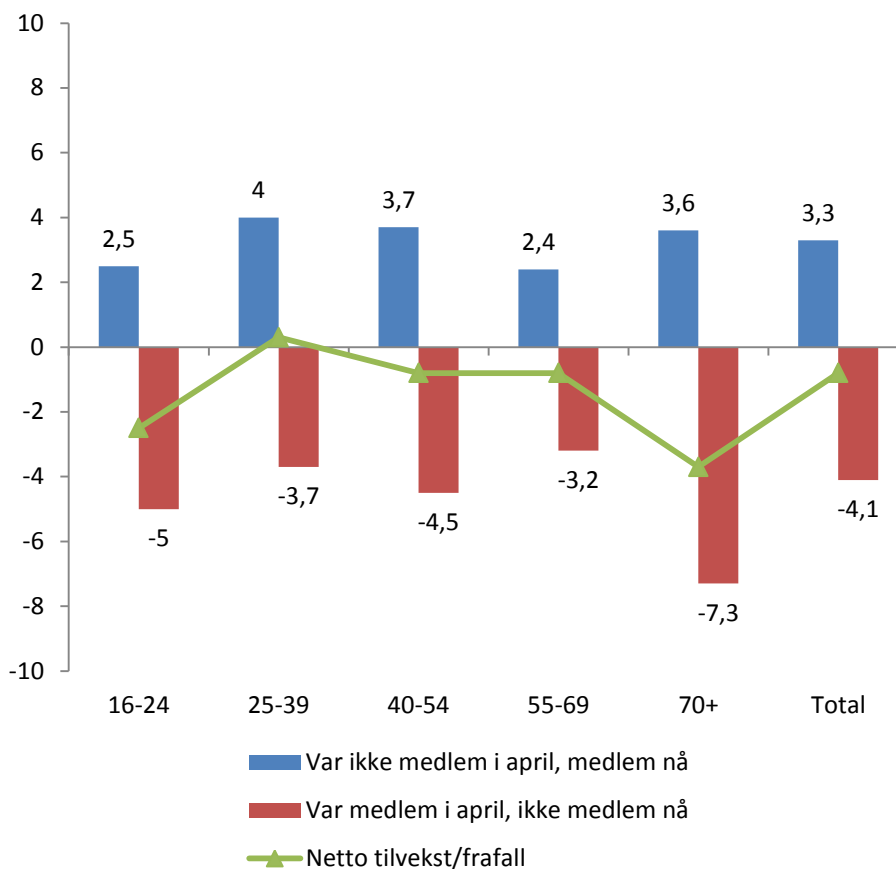

Politisk deltakelse og interesse

Rundt 1/3 av utvalget har deltatt i ulike markeringer i etterkant av 22. juli. Aldri tidligere har så mange norske samfunnsborgere samlet seg i gatene om ett felles budskap: Mer åpenhet, mer demokrati, mer fellesskap. For mange var rosetogene en demonstrasjon med et klart politisk budskap. For andre var markeringen mindre politisk motivert, men likevel en viktig handling for å ta del i sorgen, søke trøst i fellesskap og vise sin støtte til de pårørende etter tragedien. I det offentlige ordskiftet har det vært diskutert hvilken betydning terrorhandlingene med de påfølgende markeringene vil få for det politiske engasjementet framover. Etter et par tiår med frykt for et framtidig demokratiunderskudd grunnet sviktende medlemsrekruttering til frivillige organisasjoner og lav valgdeltagelse, ligger forventninger om at det politiske engasjementet skal øke i lys av massemobiliseringen vi har vært vitne til. Særlig store er forventningene til dagens unge – til de som har fått betegnelsen «22. juli-generasjonen».

I denne delen av analysene skal vi se om det politiske holdnings- og handlingsmønsteret har endret seg i lys av siste tids hendelser. Vi vil her se nærmere på tilknytning til politiske organisasjoner, viljen til å bruke stemmeretten og borgernes politiske interesse og politiske samtalenivå. Vi vil rette et særskilt fokus den yngste aldersgruppens politiske preferanser.

Figur 34: Endring i medlemstilknytning til partier og andre politisk rettede organisasjoner (eks. miljøvern, internasjonal solidaritet), etter alder (prosent). Panel.

Som vist tidligere (Figur 30) er det ingen økning å spore i partimedlemskap eller medlemskap i andre politisk orienterte organisasjoner fra april til august. I figuren over ser vi endringer i medlemstilknytning fordelt på alder. Generelt er det svært små endringer å spore. Det er ingenting som tyder på at partiene eller andre politiske organisasjoner opplever en «ungdomsbølge». Snarere tvert imot. Det er blant de yngste og eldste respondentene ser vi en netto nedgang i medlemskap.

Det er viktig å understreke at disse tallene ikke underkjenner partienes selvrapporing om økte medlemstall i ukene etter terrorhandlingene. Når Unge Høyre har fått oppimot 200 nye medlemmer betyr dette en medlemsvekst på 10 % i løpet av få uker. Nærmere 550 nye medlemmer for

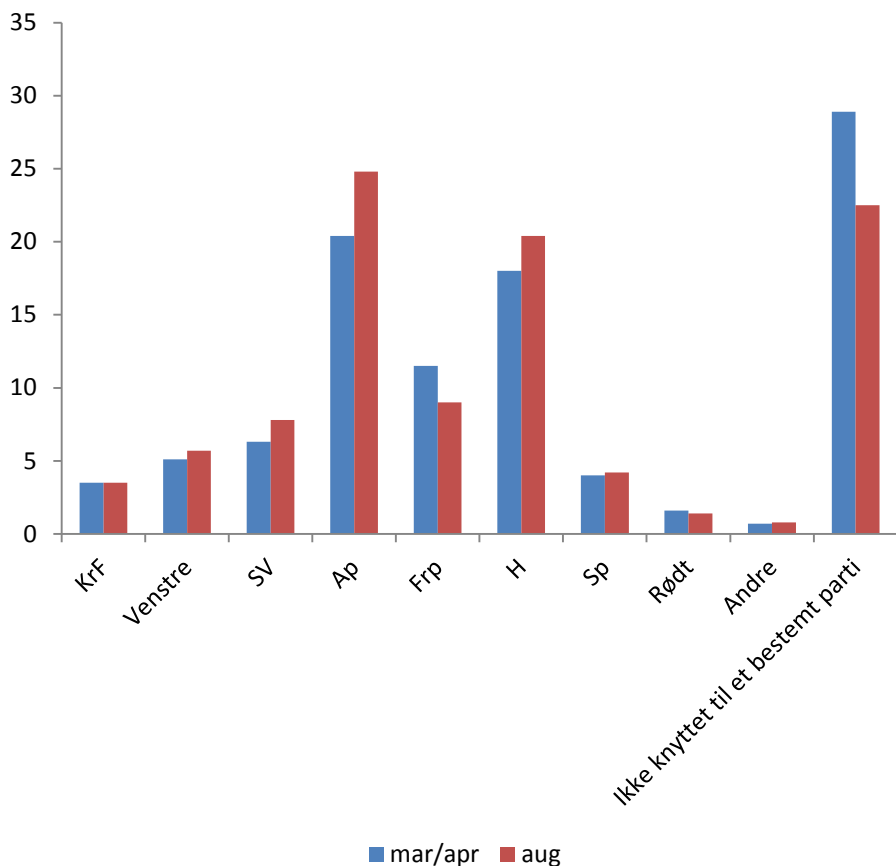
FrP og SV er store tall, men det monner ikke i en landsrepresentativ befolkningssurvey.³

De politiske partiene er i likhet med andre frivillige organisasjoner avhengig av medlemmer for å opprettholde et internt demokrati. Men i motsetning til andre formelle nettverk, er de også avhengig av *velgere* for å få politisk innflytelse. Partiene er bærebjelken i vårt representative demokrati, og selv om antall medlemmer er viktig for organisasjonen og politikktutviklingen, har det liten betydning for dets oppslutning og innflytelse ved valg. Det vil derfor være viktig for partiene at potensielle velgere føler en slags tilhørighet og identifikasjon til partiet. I etterkant av terrorhandlingene er det blitt snakket mye om en sympatibølge overfor Arbeiderpartiet. Er dette noe som også slår inn i vårt materiale? Respondentene i undersøkelsene ble spurt både før og etter 22. juli om man følte seg tilknyttet et spesielt parti.

---

3. Kilde for partienes selvrapperte medlemstall: TV2.no
(<http://politisk.tv2.no/nyheter/terrorangrepene-f%C3%B8rer-til-%C3%B8kt-medlemstall-i-partiene/>) . 19.08.2011

Figur 35: Partitilknytning (prosent). Befolkningsutvalget.

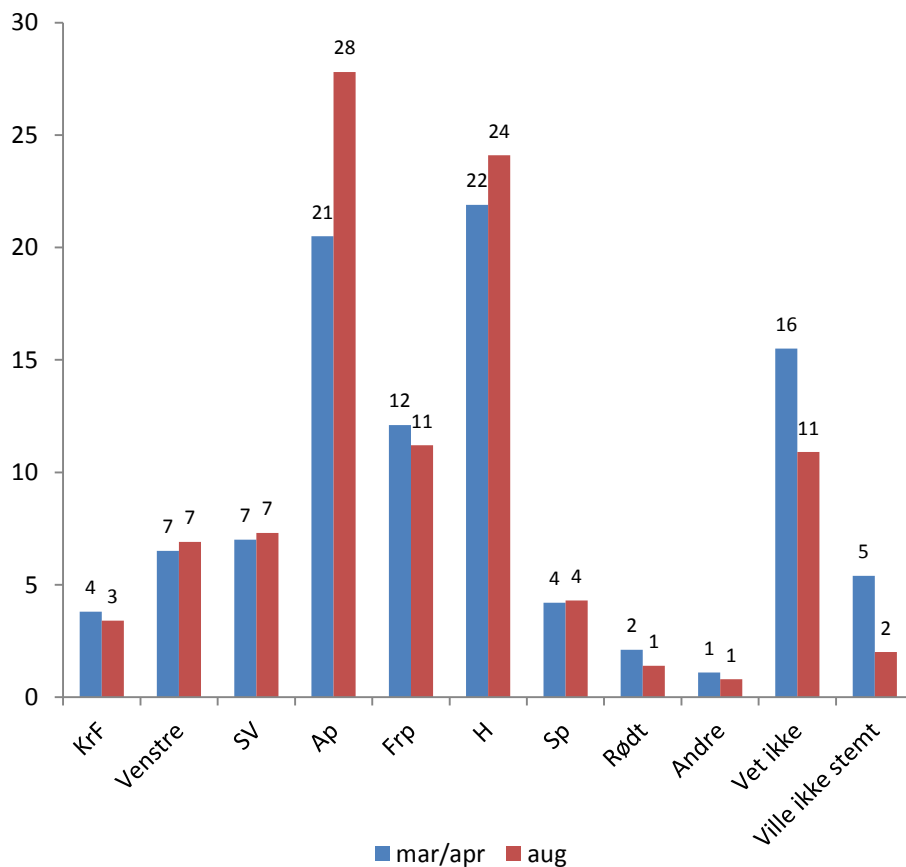

Figur 35 viser at det er 6 prosentpoeng flere som identifiserer seg med et bestemt parti etter 22. juli. Andelen som *ikke* identifiserer seg med et politisk parti har altså gått ned fra 29 prosent til 23 prosent. Paneldataene (ikke vis her) viser at det i særlig grad er Arbeiderpartiet som de nye partitilhengerne identifiserer seg med, men også Høyre ser ut til dra fordel av økende partiidentifikasjon. Økningen for Arbeiderpartiet har også sammenheng med at en del tidligere SV-sympatisører i dag orienterer seg mot Arbeiderpartiet, mens Høyre trekker i noen grad til seg tidligere FrP-sympatisører.

For ungdomsgruppen er det ingen endringer å spore i partiidentifikasjon før og etter 22. juli. Dette kan tyde på at unge i mindre grad enn eldre aldersgrupper knytter terroranslaget til en politisk dagsorden og til de politiske partiene.

I ukene etter terrorhandlingen det vært mye fokus på det kommende lokalvalget 12. september 2011. Den enorme mobiliseringen i etterkant av terroren, både i gatene, på Facebook hvor det overordnede budskapet om økt demokrati og deltagelse ble gjentatt gang på gang, har bidratt til en antagelse om særskilt høy deltagelse ved høstens lokalvalg. Er det grunn til en slik optimisme? Vi har spurt hvilket politisk parti respondentene ville stemt på dersom det var stortingsvalg i morgen. Svaralternativene inkluderte også kategoriene «Vet ikke» og «Ville ikke stemt».

Figur 36: Ville stemt hvis stortingsvalg i morgen (prosent).
Befolkningsutvalget.

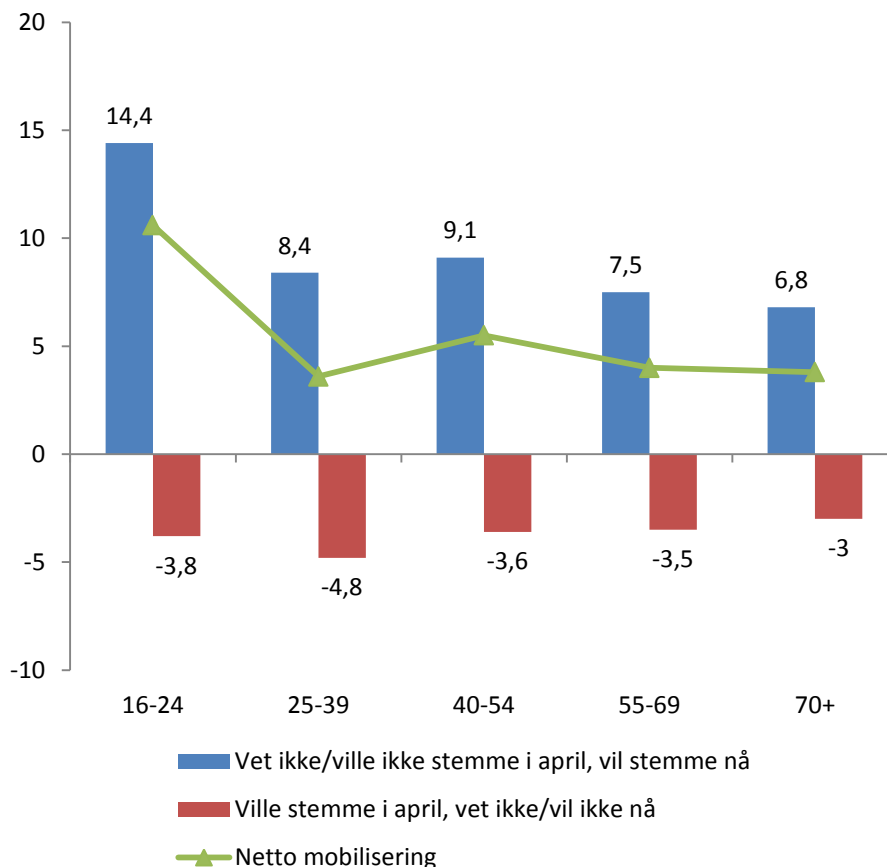
Andelen som «ikke vet» hva de ville stemt dersom det var stortingsvalg i morgen eller svarer at de «ikke ville stemt», har gått ned fra 21 til 13 prosent. Det er Arbeiderpartiet som nyter godt av den økte stemmeviljen, men også Høyre ville fått flere av disse ny-mobiliserte dersom det var valg dagen etter at respondentene svarte på undersøkelsen.

I likhet med tallene for partiidentifikasjon viser panelstudien (ikke vist her) at den største andelen «vet ikke»- stemmer går til Arbeiderpartiet, men det også er et tilsig av velger som i april ville stemt på Sosialistisk Venstreparti. Høyres vekst synes også å komme fra de som i april ikke hadde bestemt seg, men også fra de som den gangen oppga at de ikke ville stemt.

Vi vet at partiloyaliteten i mange velgergrupper er lav (Aardal 2003). Dataene fra siste innsamlingen må ses i den sammenheng. Arbeiderpartiets oppsving har en sammenheng med sympatibølger i kjølvannet av terrorhandlingene, og om denne holder seg fram mot valget gjenstår å se. Variasjonene i de andre partiene synes å være svært flyktige.

Foran høstens lokalvalg er det særlig knyttet stor spenning til førstegangselgeres deltagelse. For 4 år siden var det bare 33 prosent av disse som brukte stemmeretten sin. I tillegg vil 20 kommuner prøve ut forsøket med nedsatt stemmerettsalder til 16 år. Dette betyr at det vil være rundt 9300 nye unge velgere – i tillegg til de ordinære førstegangselgerne. Er det grunn til å tro – som flere har hevdet – at 22. juli i særlig grad har mobilisert disse unge til å bruke stemmeretten sin?

Figur 37: Endring i andelen som ville stemme og som har bestemt seg for hvem de vil stemme på etter alder (prosent). Panel.

Selv om viljen til å avgi stemme har økt i alle aldersgrupper, er tendensen tydeligst i den yngste aldersgruppen. Det er med andre ord 16 – 24-åringene som har blitt mest mobilisert. Blant disse er andelen som har bestemt seg for hva de vil stemme på økt med 11 prosentpoeng fra april til august.

De som har hevdet at deltagelsen vil øke ved det kommende valget – særlig blant unge som vanligvis deltar minst – kan få rett. Vi skal imidlertid være klar over at veien fra de gode intensjoner til faktisk handling kan være lang.

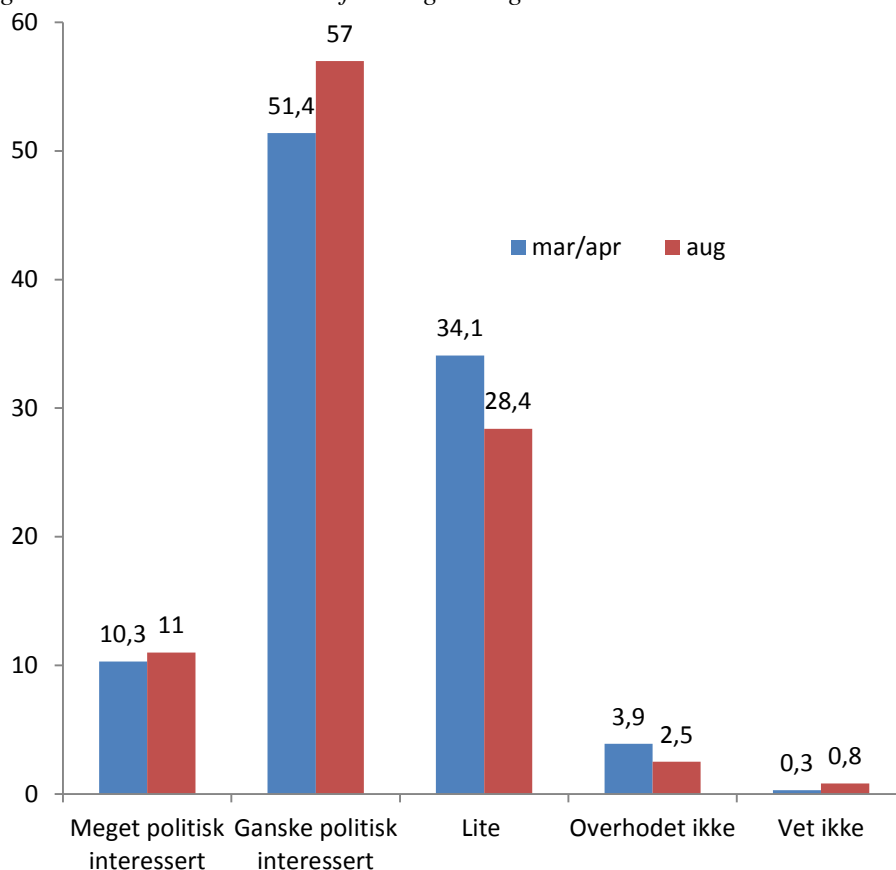
Tidligere erfaringer har vist at øyeblikkets mobilisering ikke nødvendigvis går over til varig deltagelse. Robert Putnam (2002) har vist at selv om tillit og politisk engasjement økte i USA kort tid etter 9/11, var hele økningen borte seks måneder etter. Det var imidlertid en gruppe som skilte seg ut fra dette

bildet: De som var unge og i sine mest formative år da terroren rammet – altså unge født på 1980-tallet (Sander og Putnam 2010). Studien viste at – i motsetning til senere fødselskull og eldre aldersgrupper – har unge født på 1980-tallet holdt et stabilt høyt politisk interessenivå og høy valgdeltagelse i årene etter terrorhandlingen. Forfatterne mener dette også var generasjonen som ble mobilisert og førte Obama til valgseier i 2008 – godt hjulpet av nye sosiale medier. Forklaringen som blir gitt er at ungdom i denne aldersgruppen er midt i sine mest formative år – en sentral perioden også for utmeisling av samfunnspolitiske verdi- og deltagelsesmønstre.

Også terrorhandlingene i Norge 22. juli ser ut til å ha satt dypest spor hos aldersgruppen 16-24 år i vårt materiale. Vi har tidligere i notatet vist at det er disse som ble mobiliserte via Facebook og til deltagelse i rosetogene. Det er også hos disse tillitsnivået i størst grad har endret seg, og den aldersgruppen som i ettertid av tragedien sterkest har kjent på følelsen av et styrket samhold og fellesskap. Dette forteller noe om den styrken slike skjellsettende opplevelser kan ha på unge mennesker, noe som også er en av grunnene til at vi ikke kan gi klare konklusjoner vedrørende spørsmålet om politisk og sivil engasjement så kort tid etter.

Figur 38: Politisk interesse. Befolkningsutvalget.

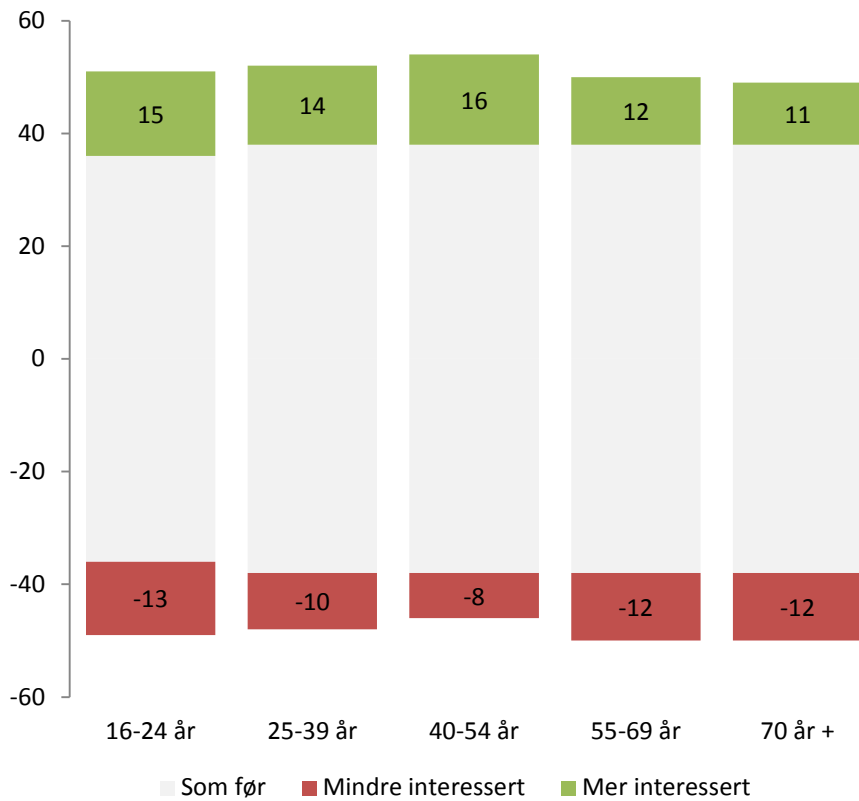
Et mye brukt spørsmål for å måle samfunnsborgernes mer «stille» engasjement er å spørre hvor interessert de er i politikk (Petersson et al. 1989, Aardal 1999). Figur 38 viser hvordan dette spørsmålet har slått ut før og etter 22. juli.

Det synes å ha vært en generell – men moderat - økning av politiske interessen i befolkningen. 68 prosent oppgir å være meget eller ganske interessert i politikk – en økning på 6 prosentpoeng fra april. Det er ingen signifikante endringer i andelen som sier de er *meget* interessert i politikk. Økningen er blant de som oppgir å være *ganske* interessert. Det er gruppen med liten politisk interesse som er redusert (med nesten 6 prosentpoeng).

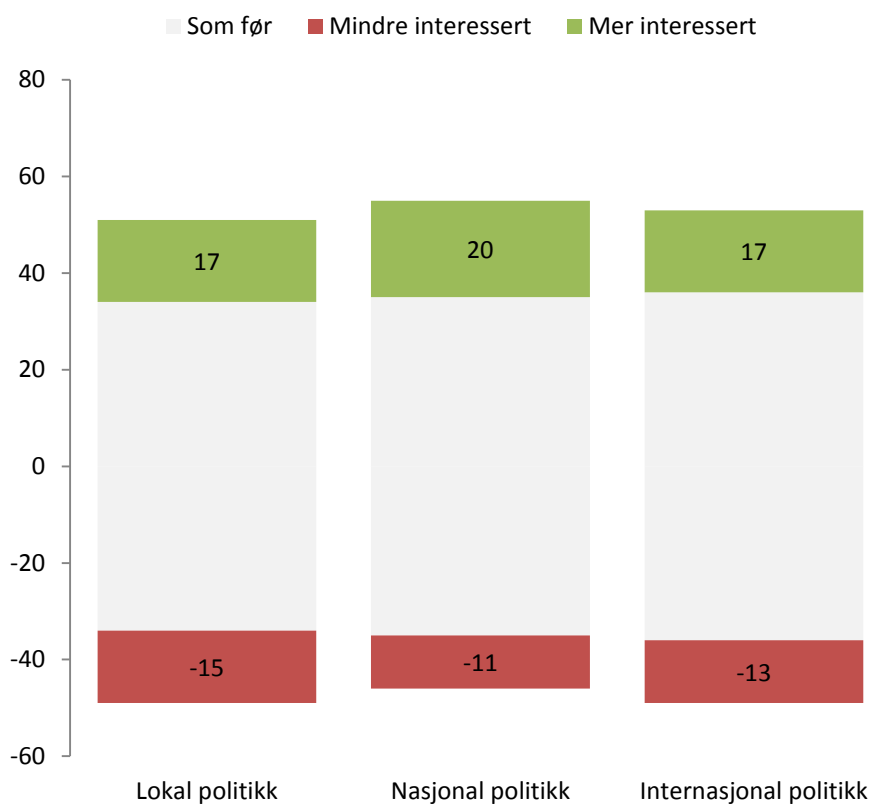
I lys av den kraftige Facebook-mobilisering av unge samt deres høye deltagelse i rosetogene, skulle vi anta at den politiske interessen ville øke spesielt i den yngste aldersgruppen. Slik er det ikke. Den moderate økningen i

politisk interesse er generasjonsoverskridende, og slår ikke ut spesielt ut for noen aldersgrupper (figur 39).

Figur 39: Endring i politisk interesse, etter alder (prosent). Panelet.

Til tross for dette: At unge i etterkant av 22. juli har vist en økende politisk interesse – dog moderat – samt at de framstår som mer stemmevillig *kan* gi potensialer for økt deltagelse på lengre sikt. I lys av erfaringene fra 9. september i USA, er ikke denne økningen nødvendigvis en forbigående effekt, slik det var for eldre aldersgrupper. I tillegg vet vi fra etablert forskning at jo tidligere unge deltar og eksponeres for politikk, jo større sannsynlighet er det for at de tar med seg aktivitetsmønsteret videre i livet. Det er dette som kalles generasjonsfenomen (se blant annet Franklin 2004). Om vi ser en slik effekt blant 22. juli-generasjonen vet vi først om noen år.

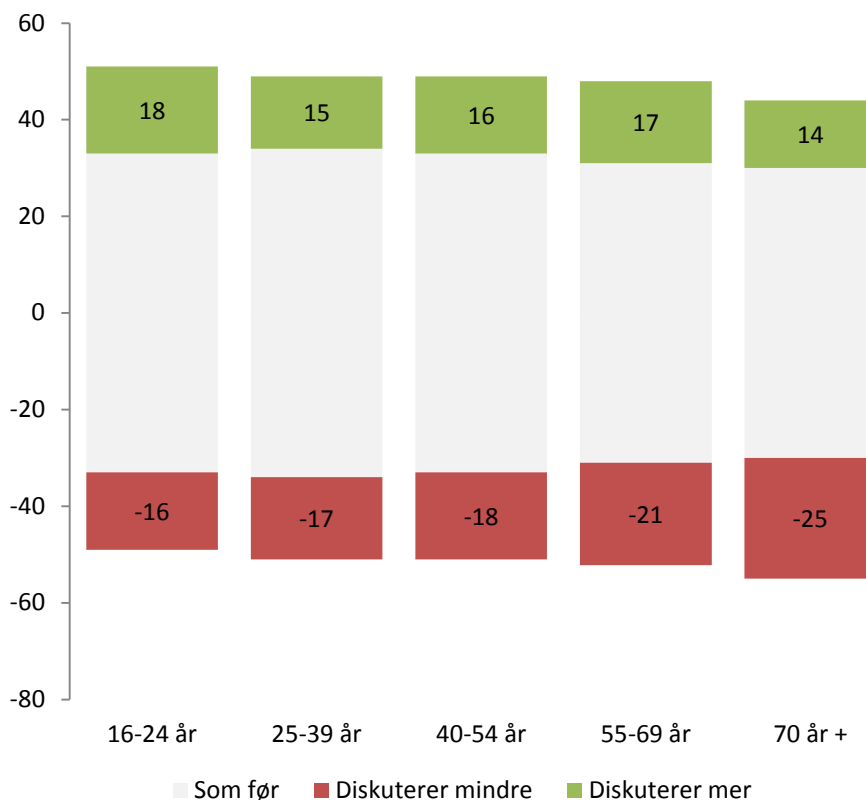
Figur 40: Endring i politisk interesse på ulike nivå (prosent). Panelet.

Den økte interessene i politikk er i all hovedsak rettet mot det nasjonale nivået (figur 40). Interessen for lokalpolitikk er uforandret. Et interessant spørsmål i lys av dette er om den optimismen vi kan spore med tanke på høy deltagelse ved det kommende lokalvalget vil modereres når valgkampen er i gang og de lokale sakene løftes fram på den politiske dagsorden rundt omkring i landet.

Politisk diskusjon

Et alternativt mål på politisk interesse er graden av samtaler og diskusjoner av politikk og samfunnsspørsmål. Oppgir flere å føre slike samtaler i etterkant av terrorhandlingene?

Figur 41: Endring i diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål (prosent). Panelet.

I figur 41 ser vi tall fra panelet. Disse viser at andelen som diskuterer politikk oftere enn før er noe høyere blant den yngste aldersgruppen enn blant eldre, men denne forskjellen er ikke signifikant. Analyser av befolkningsutvalget (ikke vist her) viser at andelen som snakker om politikk og samfunnsspørsmål er på samme nivå før og etter 22. juli.

Ser vi samlet på tallmaterialet knyttet til politisk og sivilt engasjement kan følgende oppsummeres: Vi spore en viss endring *holdningene* til politikk og

samfunnsspørsmål. Den politiske interessen har økt moderat, og det er flere som identifiserer seg med et politisk parti etter 22. juli, med unntak av de unge. Vi ser også at holdningen til å stemme ved stortingsvalg har økt betydelig – og her skiller den yngste aldersgruppen seg tydeligst fra de andre aldersgruppene.

På den andre siden har den politiske *adferden* i liten grad endret etter terrorhandlingene. Rett nok deltok 1,6 millioner av oss i rosetogene – men ser vi på den mer tradisjonelle deltagelsen - som medlemskap i partier eller andre politiske organisasjoner – er der ingen endringer. Det ser heller ikke ut til at andre frivillige organisasjoner så langt har fått tilsig av nye medlemmer. Det er heller ikke flere som diskuterer politikk og samfunnsspørsmål. Det eneste avviket er at de unge synes å ha økt sitt engasjement i frivillige organisasjoner i løpet av de siste 6 månedene. Vi vet lite om hva som ligger i «engasjement» - om dette er holdninger eller handlinger – men det kan tyde på at unge har orientert seg i større grad mot andre organisasjoner enn de politiske. Det kan tyde på at de i mindre grad enn eldre aldersgrupper knytter terrorhandlingen opp mot den tradisjonelle politikken. Den økte viljen til å stemme framstår i lys av dette mer som en markering og støtte til demokratiet - enn som et uttrykk for økt politisk engasjement. Slik sett kan 22. juli ha gitt unge en grunn til å bruke stemmeretten sin.

Tallene indikerer at det politiske holdningsmønsteret er mer vår for påvirkning enn det det politiske handlingsmønster, særlig blant de voksne respondentene. Dette er ikke så rart. For det første har politisk adferdsmønster festet seg i større grad hos voksne enn hos unge. I tillegg vet vi fra tidligere forskning av politisk deltagelse er sosialt skjevfordelt. Dette betyr blant annet at individuelle ressurser som økonomi og utdanning er bestemmende både for valgdeltagelse (for en oversikt se Aardal 2002) og for medlemskap og frivillig arbeid i andre typer frivillige organisasjoner (Wollebæk og Sivesind 2010).

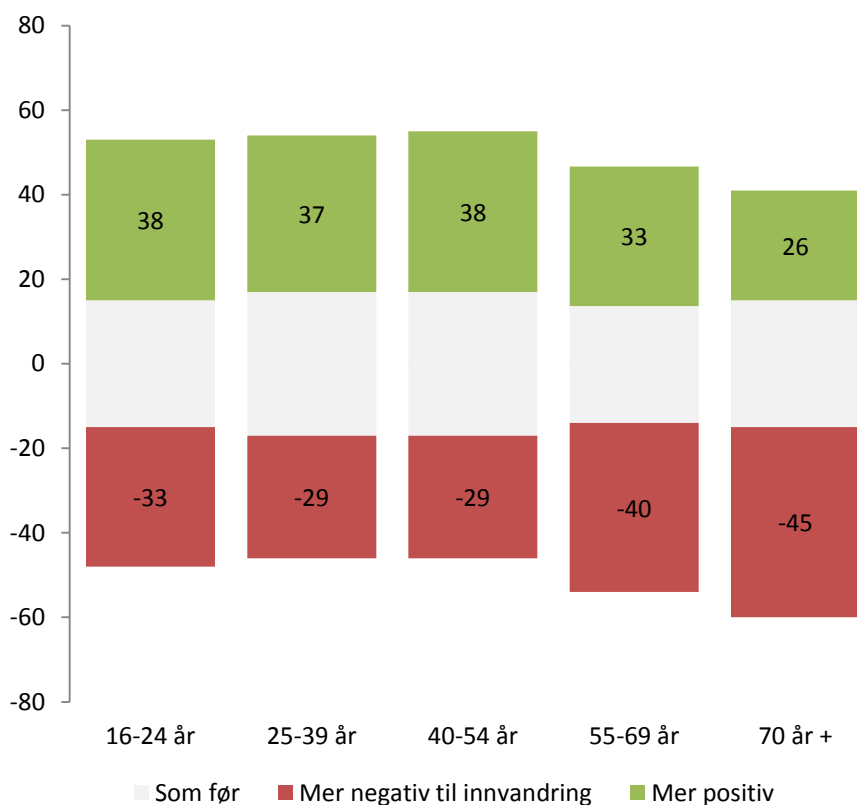
Avslutningsvis kan vi si at øyeblikkets mobilisering i ukene etter terrorhandlingene ikke har gitt den institusjonaliserte delen av politikken nytt driv. Likevel synes terroren å ha gjort noe med vår forestilling om verdien av demokrati og politikk, noe som gir seg utslag i det mer «stille» engasjementet knyttet til økt interesse, større partiidentifikasjon og økt stemmevilje – i alle fall på kort sikt.

Syn på innvandringspolitiske saker

I ukene etter terrorhandlingene var det få «ordinære» saker som ble satt på den politiske dagsorden. Det politiske Norge var i en unntakstilstand og valgkampen ble utsatt. Det var imidlertid en sak som til en viss grad var oppe i det offentlige ordskiftet: Hvordan vil debatten rundt innvandring og integrering ta form i lys av 22. juli?

Respondentene i panelstudien skulle - både i april og august – plassere seg selv på en skala på 0 til 10 mellom følgende påstander: «Vi bør gjøre det lettere for innvandrere å få adgang til Norge» vs. «Vi bør ha en mye sterkere begrensning av antall innvandrere». I figuren nedenfor ser vi i hvilken grad våre respondenter fra panelstudien har blitt mer eller mindre positive til innvandring.

Figur 42: Endring i syn på spørsmålet «Vi bør gjøre det lettere for innvandrere å få adgang til Norge vs. Vi bør ha en mye sterkere begrensning av antall innvandrere innvandring». Prosent som har blitt mer eller mindre positiv til innvandring, etter alder. Panelet.

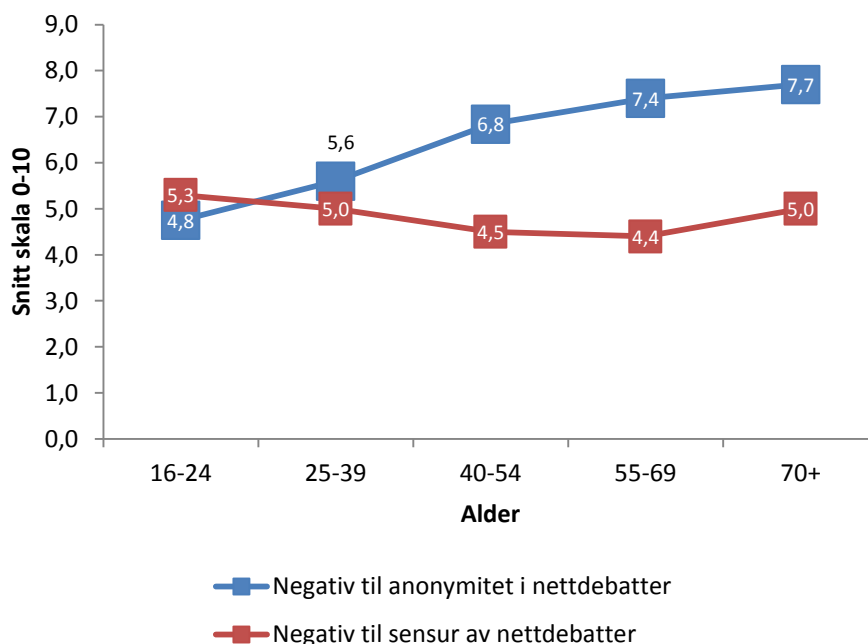

Figuren viser ingen endring i gjennomsnitt på skalaen. Den gjennomsnittlige plassering i april var på 6,16, mens den 4 måneder senere var å 6,21. Det er med andre ord fortsatt en overvekt av de som ønsker en sterkere begrensning av innvandringen. Det er en signifikant tendens til at de eldste, som i utgangspunktet var mest positive, har blitt mer innvandrings skeptiske etter 22. juli. De mellom 25 og 54 har blitt noe mer positive.

Syn på Internettovervåkning

I USA, etter 9/11 har opinionen endret seg i favør av økende kontroll av Internettkommunikasjoner, økt sensur, og generelt begrensninger på ytringsfrihet. Dataene tyder på en svak tendens til økt støtte for overvåkning, men kanskje ikke så stor som man kunne forvente (fra 6.18 til 5.78) på skalaen. Vi kan også identifisere en svak tendens til at de yngste, som før var mest positive til åpenhet, har beveget seg i retning av overvåkning.

Figur 43: Syn på anonymitet i og sensur av nettdebatter.
Gjennomsnittsverdier på skala 0-10.

Figur 43 gjenspeiler tydelige generasjonsforskjeller i synet på anonymitet i nettdebatter. De yngste plasserer seg nær midten av skalaen (Man bør kunne ytre seg anonymt i nettdebatter vs. Det bør kreves at nettdebattanter fremstår med sin sanne identitet), mens de eldste alderskuttene er helt avvisende til anonymitet. De yngste har internalisert anonymitet som en del av internett-hverdagen. Med hensyn til sensur av nettdebatter er alle aldersgrupper omtrent like negative.

Oppsummering

Resultater fra undersøkelser foretatt før og etter 22. juli viser at terroren har forsterket tilliten mellom mennesker og til institusjoner, særlig til regjering og Storting. Sosiale medier har vist seg å være kraftige verktøy for mobilisering i sivilsamfunnet. Mens flere sier de vil stemme, ser vi liten endring i allmenn politisk interesse og deltagelse.

Økt tillit

«Nordmenn er Europas mest naive», kunne Aftenposten melde i 2009. Med referanse til tall fra en europeisk undersøkelse, viste avisen til at andelen som stoler på andre mennesker er høyere hos oss enn i noe annet europeisk land. Mistenksomhetens dyder må imidlertid ikke overvurderes. Sosial tillit er en av grunnforutsetningene for samarbeid mellom individer. Dersom vår ”naivitet” erstattes av en aktsom grunnholdning, blir samfunnet mindre effektivt, hardere og farligere. Tilliten i et samfunn styrker også de reelle mulighetene for individuell demokratisk medvirkning og politisk handling.

Det har blitt hevdet at nordmenn har vært tillitsfulle fordi vi har levd i en avsondret og fredelig krok av verden. Derfor var det etter terrorangrepene grunn til å frykte at det høye tillitsnivået knyttet til åpenheten som kjennetegner det norske samfunnet ville bli utfordret.

Våre resultater viser det motsatte. Den generaliserte, mellommenneskelige tilliten – hvorvidt man mener at folk flest er til å stole på – er sterkt økende. 52 prosent har blitt mer tillitsfulle etter angrepene, mens bare 23 prosent har blitt mer mistroiske. Tillitsnivået har økt mest blant unge voksne og middelaldrende. Også mange unge har blitt mer tillitsfulle, men her finner vi også den største andelen som har blitt mer skeptiske. Terrorangrepene synes å ha vært en mer skjellsettende opplevelse for ungdom enn for eldre aldersgrupper. Tilliten til de vi omgås i dagliglivet - familie, venner og naboer - er uendret. Det er tilliten til de ukjente eller de vi kjenner litt som har økt. Også tilliten til institusjoner har økt, særlig Regjering og Storting.

Frykten for framtidige terrorangrep synes heller ikke til å ha økt nevneverdig. Bare 3,5 prosent er svært bekymret for dette, mens tilsvarende tall blant amerikanerne rett etter Oklahoma-bombingen i 1995 var 38 prosent.

Mobilisering via sosiale medier

Sosiale medier har vist sin fulle kraft i disse tragiske dagene. Som ledd i mobiliseringen til rosetogene mandag 25.juli brukte mange enkeltpersoner og organisasjoner Facebook til å informere om arrangementer landet over. Vår undersøkelse viser at 33 prosent av respondentene deltok i markeringer etter angrepene. Blant disse finner vi en overvekt av ungdom, av personer som sympatiserer med venstresiden i norsk politikk, samt personer med høyere utdanning. Mange av de som deltok har også tidligere deltatt i demonstrasjoner og aksjoner av politisk art, men så mange som en fjerdedel hadde ikke deltatt i noen form for aksjoner siste år, verken på nett eller på gata. Disse «debutantene» var i gjennomsnitt yngre enn øvrige deltagere – 45 prosent av dem var under 40 år.

Facebook sto frem som den klart viktigste kanalen for informasjon og mobilisering. Hele 43 prosent oppga at de først hørte om markeringen på Facebook, 30 prosent nevnte tradisjonelle medier og 21 prosent personlig kontakt. Mens Facebook dominerte klart som informasjonskanal for gruppene opp til 40 år, var de tradisjonelle mediene viktigere for de eldste aldersgruppene. Vi ser at en ny form for grasrotmobilisering via sosiale medier har befestet seg i det norske samfunnslivet, med særlig betydning for de yngre.

Moderat økt politisk mobilisering

Fra flere hold har det blitt spekulert i hvilken effekt 22. juli vil ha for politisk og sivil engasjement og deltagelse, særlig blant de unge. Vår undersøkelse viser moderate effekter i så måte. Der vi kan spore en viss dreining er i politiske *holdningsmønsteret*. Interessen for politikk har økt noe, og denne er utelukkende knyttet til nasjonal politikk. Interessen for lokalpolitikk er upåvirket. I tillegg har andelen som føler tilhørighet til et politisk parti økt, men ikke blant den yngste aldersgruppen (16-24 år). Det registreres en økende vilje til å stemme ved stortingsvalg, og her er det de yngste aldersgruppene som synes å ha blitt mobilisert i størst grad.

Ser vi på det politiske *adferdsmønsteret* er det så å si ingen endringer å spore. Øyeblikkets mobilisering vi har vært vitne til den senere tid har med andre ord, ikke gitt den institusjonaliserte delen av politikken nytt driv. Selv

om partiene selv rapporterer om økte medlemstall, er ikke det av så stort omfang det fanges i en befolkningsurvey. Folk har heller ikke meldt seg inn i andre organisasjoner i målbar utstrekning, og andelen som snakker om politikk og samfunnsspørsmål er uforandret. Det eneste avviket er den yngste aldersgruppen som har økt sitt engasjement i frivillige organisasjoner siste 6 måneder. Dette bildet kan tyde på at de unge i mindre grad enn eldre aldersgrupper knytter terrorhandlingen opp mot den tradisjonelle politikken. Den økte viljen til å stemme framstår slik sett mer som en markering og støtte til demokratiet enn som et uttrykk for økt politisk engasjement. Slik sett kan 22. juli ha gitt unge en grunn til å bruke stemmeretten sin. Det gjenstår å se om de gode intensjonene fører til faktisk stemmegivning 12. september. Om så skjer, er det Arbeiderpartiet som i hovedsak drar fordelene av de ny-mobiliserte.

Til tross for beskjedne endringene synes terroren likevel å ha gjort noe med vår forestilling om verdien av demokrati og politikk. Dette synes å ha gitt utslag i det mer «stille» engasjementet knyttet til økt interesse, større partiidentifikasjon og økt stemmevilje – i alle fall på kort sikt. Vi skal imidlertid være varsomme med å konkludere i den ene eller andre retningen så kort tid etter 22. juli. I USA økte tillit og politisk engasjement kort tid etter 9/11, ifølge Robert Putnam. Seks måneder etter var hele denne økningen borte. Én gruppe skilte seg imidlertid ut: De som var unge og i sine mest formative år da terroren rammet. Dette understøtter etablert forskning som viser at jo tidligere unge deltar i politikken, jo større er sannsynligheten for at de tar med seg deltagelsesmønsteret videre i livet. At unge i lys av 22. juli har noe økt interesse for politikk og framstår som mer stemmevillige *kan* med andre ord gi potensial for økt deltagelse i en lengre tidshorisont.

Styrket sivilsamfunn?

Det norske sivilsamfunnet ser ut til å ha blitt styrket gjennom den grusomme prøvelsen det har blitt utsatt for. I stedet for å være preget av hat, splittelser og konflikter, fremstår sivilsamfunnet kort tid etter terrorangrepene som mer tillitsfullt, mobilisert og engasjert. Det gjenstår å se hvordan terrorhandlingene vil sette sitt varige fotavtrykk i de kommende årene.

Litteratur

- Allouche, J., & Lind, J., (2010), *Public attitudes to global uncertainties*. Brighton: Institute of Development Studies.
- Chanley, V.A., (2002), Trust in government in the aftermath of 9/11: determinants and consequences. *Political Psychology*, 23:3, 469-483.
- van Dijk, J. A. G. M. (2006). *The network society : social aspects of new media* (2nd ed.). London: Sage.
- Enjolras, B., Segard, S.B., (2011). *Ungdommens politiske bruk av sosiale medier*. ISF Rapport 2011:006. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Franklin, M.N. (2004). *Voter Turnout and The Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huddy, L., Khatib, N., Capelos, T., (2002). Reactions to the terrorist attacks of September 11, 2001. *The Public Opinion Quarterly*, 66:3, 418-450.
- Lewis, C. W. (2000). The terror that failed: Public opinion in the aftermath of the bombing in Oklahoma City. *Public Administration Review*, 60 (3): 201-210
- Lorentzen, H. (2004). *Fellesskapets fundament: sivilsamfunnet og individualismen*. Oslo: Pax.
- Putnam, R. D. (2002). Bowling together. *American Prospect*, (February 11): 20-23.
- Petersson, O., G. Blomberg og A. Westholm (1989). *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons.
- Sander, T.H. & Putnam, R.D., 2010, .Still Bowling alone? The post-9/11 split. *Journal of Democracy*, 21:1, 9-16.
- Traugott, M., Brader, T., Coral, D. & al., e. (2002). How Americans responded: A study of public reactions to 9/11/01. *Political Science & Politics*, 34:511-516.
- Uslaner, E.M. (2002). *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wollebæk, D. (2011). Norges sosiale kapital i nordisk og europeisk kontekst. I: Wollebæk, D. & Segard, S. B. (red.) *Sosial kapital i norge*. Oslo: Cappelen Damm

- Wollebæk, D. og P. Selle (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet. Demokrati i omforming*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wollebæk, D. og K.H. Sivesind (2010). *Fra folkebevegelse til filantropi? Frivillig innsats i Norge 1997-2009*. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Ødegård, G. (2007). Troløs ungdom. Endringer i ungdoms deltagelse i frivillige organisasjoner fra 1992 til 2002. I: Strandbu, Å. og T. Øia (eds.) *Ung i Norge. Skole, fritid og ungdomskultur*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Østerud, Ø., P. Selle, F. Engelstad og Makt- Og Demokratiutredningen 1998-2003 (2003). *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Aardal, B. (1999). *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget.
- Aardal, B. (2002). Demokrati og valgdeltakelse - en innføring og oversikt. I: Aardal, B. (ed.) *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Aardal, B. (2003). Velgere i bevegelse. I: Aardal, B. (ed.) *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo Damm.
- Aars, J. (2010). Stadig like ungdommelig! Frivillig innsats blant unge mennesker. *Frivillig organisasjonsliv i Norge. Ny kunnskap - nye spørsmål*. Røde Kors konferansesenter: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor, Brukerkonferanse 28.10.2010.